

Uvod v teorijo grup

Operacija na množici $S \neq \emptyset$

$$\star: S \times S \longrightarrow S$$

- $\star$ je asociativna $\forall a, b, c. (a \star b) \star c = a \star (b \star c)$
- $\star$ je komutativna $\forall a, b. a \star b = b \star a$

Definicija: $(S, \star)$ je polgrupa, če je
 $\star$ asociativna

Definicija: Naj bo S množica z operacijo $\star$.
Pravimode je $e \in S$ enota oz. neutralni element, ko $\forall a. e \star a = a \star e = a$

Velja: Če je enota, potem je ena sama

Definicija: Polgrupe z enoto je monoid.

Definicija: S naj bo množica z operacijo $\star$ in enota e . Naj bo $x \in S$

- a) $\exists l \in S$, je levi inverz, če velja $l \star x = x$
- b) $\exists r \in S$, je desni inverz, če $x \star r = x$
- c) $\exists y \in S$ je inverz, če $x \star y = y \star x = e$

$$l = l \star e = l \star (r \star d) = (l \star r) \star d = e \star d = d$$

Definicija: $x \in S$ je obrnljiv, če $\exists$ inverz $z \in S$

Definicija: Naj bo S z operacijo $\star$ monoid in je vsak element obrnljiv, potem je S grupa.
Če je $\star$ komutativna, je abelara.

Zagledi:

1) $(\mathbb{Z}, +)$ abelova grupa

2) X neprazna množica

$\text{Sim}(X) = \{f: X \rightarrow X\}$ množica vseh
operacija: kompozitum $\circ$ bijektičnih preiskov
asociativnost, enota, inverz

$(\text{Sim}(X), \circ)$ je simetrična grupa
množice X

Poseben primer: X je končna $X = \{1, 2, \dots, n\}$

$\text{Sim}(X) = \text{Sim} \{1, \dots, n\} = S_n$

... simetrična grupa reda n

Ponovitev o permutacijah

(elementi S_n)

kompozitum

• Vsaka permutacija je produkt disjunktnih ciklov

• cikl dolzine 2 je transpozicija

• vsaka permutacija $\beta \in S_n$ je produkt transpozicij. Teh transpozicij je vedno sodo ali: vedno lahko mnogo

$$\operatorname{sgn}(\beta) = \begin{cases} 1 & \text{če } \beta \text{ je produkt sodo množ. transpozicij} \\ -1 & \text{če } \beta \text{ je produkt l.ho množ. transpozicij} \end{cases}$$

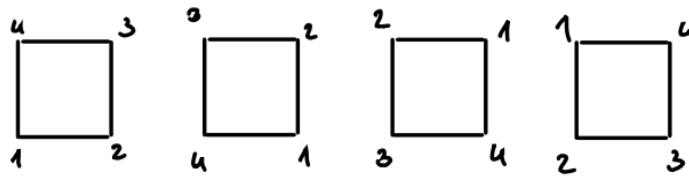
• $\operatorname{sgn}(\gamma \circ \delta) = \operatorname{sgn}(\gamma) \operatorname{sgn}(\delta)$

Zagled: Simetrije kvadrata

$$\begin{array}{c} D \\ \boxed{K} \\ A \quad B \end{array} \quad = \text{izometrije } f: \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2, \text{ da je } f_*(K) = K$$
$$f_K: K \rightarrow K \text{ je bijekcija}$$

Preverimo daje množica simetrij grupa za kompozicijo

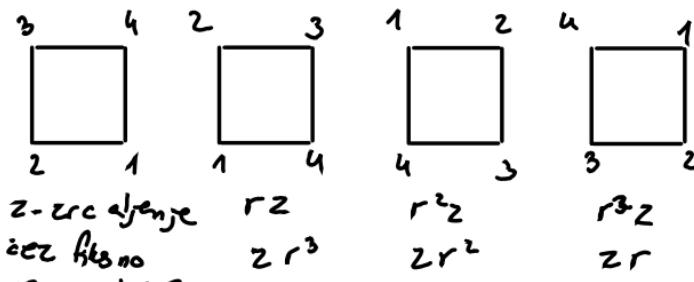
Simetrija slike ogljšča v ogljšča
↳ permutacija ogljšč

id r : rotacija za 90° okoli središča
      ||
 r^4 $(1 \ 2 \ 3 \ 4)$

r^2

r^3

$$(1 \ 2)(3 \ 4) \quad r^3z = zr$$

$$rzr = 1$$

To je vsak kompozitum r jev in z jev je oblike $r^n z^m$

$$\{id, r, r^2, r^3, rz, r^2z, r^3z\}$$

Trdimo: kvadratima kažejo 8 simetrij

Simetrija jednolocena s sliko ogljšča 1 in informacijo ali smo naredili zrcaljenje ali ne

slike 1: 4 možnosti zrcaljenje (da/ne) 2 možnosti
 $4 \cdot 2 = 8$ manj kot 8 možnosti

$$D_{2,4} = \{id, r, r^2, r^3, rz, r^2z, r^3z\}$$

Diederska grupa mod 8

Splošna simetrija:

r - rotacija za $\frac{2\pi}{n}$ okol: središča
z - zrcaljenje čez akcen og simetrije

$$\mathcal{D}_{2n} = \{1, r, \dots, r^{n-1}; z, zr, \dots, zr^{n-1}\}$$

Diederska grupa moči $2n$
Velja $zr = r^{n-1}z$

$\bar{c}e j\in (S, \star)$ monoid naredim množico

$$S^* := \{ \text{obnjeni elementi iz } S \}$$

S^* je grupa za $\star$

$$e \in S^* \Rightarrow S^* \neq \emptyset$$

Ali je S^* zaprta za operacijo

$$x, y \in S^*$$

$$(x \star y)^{-1} = y^{-1} \star x^{-1} \quad \text{DN dokaz}$$

$$(x \star y) \star (y^{-1} \star x^{-1}) = x \star (e) \star (x^{-1}) = e$$

Vsek $x \in S^*$ ima inverz $\in S^*$

NPP: $S = (\mathbb{R}^{n \times n}, \star)$

$$S^* = \{ A \in \mathbb{R}^{n \times n}; \det A \neq 0 \} = GL_n(\mathbb{R})$$

↑
složna linearne
grupe $n \times n$ matrik

Direktni produkt grup

$G_1, \dots, G_n$ nay bodo grupe =
operacijam: $\textcircled{1}, \textcircled{2}, \textcircled{3}, \dots, \textcircled{n}$

$G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n$ vpeljemo operacijo *

$$(g_1, \dots, g_n) * (h_1, \dots, h_n) =$$

$$(g_1 \textcircled{1} h_1, g_2 \textcircled{2} h_2, \dots, g_n \textcircled{n} h_n)$$

DN: to je grupa

Oznake:	operacija	enota	inverz x	potenza x
grupa	•	1	x^{-1}	x^n
abstraktna grupa	+	0	-x	nx

Podgrupe

Def: Naj bo G grupa, $H \subseteq G$ $H \neq \emptyset$

H je podgrupa grupe G , če je H grupa za isto operacijo

Trditve: Naslednje trditve so ekvivalentne

1) $H \leq G$

2) $\forall x, y \in H : xy^{-1} \in H$

3) H je zaprta za množenje in invertiranje

Dokaz:

$2 \Rightarrow 3$

$1 \in H$

Izbremo $x \in H$ $y = x$

$xx^{-1} = e \in H$

Naj bo $x \in H$ poljuben

$x^{-1} \in H$

$1 \cdot x^{-1} \in H$

Izbremo $y \in H$

$y^{-1} \in H$

$x \cdot (y^{-1})^{-1} \in H \Rightarrow xy \in H$

Posledica: Naj bo G končna grupa
Naj bo $H \neq \{0\} \leq G$

Potem je H podgrupa $\Leftrightarrow H$ je zaprta
za množenje

Primer:

Določimo vse podgrupe v $(\mathbb{Z}, +)$

- $\{0\}$ trivialna podgrupa
- $\mathbb{Z}$

$H \leq \mathbb{Z}$ brez dodatek za splošnos H n: trivialna
 H gotovo vsebuje vsaj eno naravno število

Naj bo n najmanjše naravno število v H

Trdimo $H = n\mathbb{Z} = \{nk ; k \in \mathbb{Z}\}$

Ker je H zaprta za inverziranje, je $n\mathbb{Z} \subseteq H$

Vzemimo poluben $m \in H$

$$m = kn + r \quad 0 \leq r < n$$

$$r = m - kn \in H \quad r < n$$
$$\epsilon_H \quad \epsilon_H$$

$$\Rightarrow r = 0 \Rightarrow m = kn \Rightarrow m \in n\mathbb{Z}$$

Primer

1) $GL_n(\mathbb{R})$ - obnjava n×n matrice

je grupa za množenje matrik

$SL_n(\mathbb{R}) = \{A \in GL_n(\mathbb{R}) : \det A = 1\}$ ...specijalna
linearna
grupe

$SL_n(\mathbb{R})$

2) $O(n) = \{A \in GL_n(\mathbb{R}) : AA^T = A^T A = I\}$

3) $SO(n) = \{A \in O(n) : \det(A) = 1\}$

Trditev: Naj bo sta $K, K \leq G$

Potem tudi $H \cap K \leq G$

Iznaka za presek poljubnih dražin podmnogic

Definicija: Naj bo sta $H, K \leq G$

$HK = \{h \cdot k : h \in H, k \in K\}$
prostotligrup

Opozame:

HK ni vedna grupa

$$G = S_3$$

$$H = \{\text{id}, (1, 2)\}$$

$$K = \{\text{id}, (1, 3)\}$$

$$HK = \{\text{id}, (1, 2), (1, 3), (1, 3, 2)\}$$

$$(1, 3, 2) \cdot (1, 3, 2) = (1, 2, 3) \notin HK$$

Trditiv: Na; basta $H, K \leq G$. če velja

$$HK = KH$$

potem je HK podgrupa

Dokaz:

$$a, b \in HK$$

$$a = h_1 k_1 \quad h_1 \in H, k_1 \in K$$

$$b = \underbrace{h_2 k_2}_{\in HK} \quad h_2 \in H, k_2 \in K$$

$$ab^{-1} = h_1 k_1 (h_2 k_2)^{-1} = h_1 \underbrace{k_1 k_2^{-1}}_{\in K} \underbrace{h_2^{-1}}_{\in H} = h_1 h_3 k_3$$

✓

$$\in HK$$

Trditev: Naj bo $H \leq G$, $a \in G$. Potem je

$$aHa^{-1} = \{ah_1a^{-1} \mid h_1 \in H\}$$

Potem je to tudi podgrupa

Dokaz: $x, y \in aHa^{-1}$

$$x = ah_1a^{-1} \quad y = ah_2a^{-1}$$

$$x, y^{-1} = ah_1a^{-1} (ah_2a^{-1})^{-1} =$$

$$= ah_1a^{-1} a^{-1} h_2^{-1} a = ah_1 h_2^{-1} a \\ \in H \quad \blacksquare$$

DN: Najbo G grupe

1) $Z(G) = \{g \in G; gx = xg \quad \forall x \in G\}$

$\Rightarrow$ podgrupa v G (center grupe G)

2) Najbo $a \in G$. Potem je $C_G(a) = \{g \in G; ga = ag\}$
podgrupa v G (centralizator elementa
 $a \in G$)

Odsek podgrup in lagrangeov izrek

Naj bo G grupa in H podgrupa G

Vpeljemo relacijo na G

$$a \sim b \Leftrightarrow a^{-1}b \in H$$

Trditev: relacija je ekvivalenčna

Naj bo G končna grupa

G/H je tudi končna

moc množice označimo z $|G:H|$ grupi G

indeks podgrupe
 $\downarrow$
 H v

Izrek: Če je G končna grupa in H podgrupa v G potem $|G| = H \cdot |G:H|$

To je Lagrangev izrek

Dokaz: $|G:H|=r$

$$G/H = \{a_1H, a_2H, \dots, a_rH\}$$

$$|G| = |a_1H| + |a_2H| + \dots + |a_rH|$$

Dokazati moramo, da je $|a_iH| = |H|$

$$\varphi: H \rightarrow a_iH$$

$$h \mapsto a_ih$$

φ je očitno slikektivna

injektivnost

$$\varphi(h_1) = \varphi(h_2)$$

$$a_i h_1 = a_i h_2$$

$$a_i^{-1} / \quad h_1 = h_2$$

Posledica: Naj bo G končna grupa

in $H \leq G$. Potem $|H| \leq |G|$

Naj bo G abelova

Vpeljemo operacijo na G/H

$$(a+H) + (b+H) = (a+b) + H$$

Ali je ta operacija dobro definirana

$$a+H = a' + H$$

$$\hat{a}\hat{a}' \in H$$

$$a'-a \in H$$

$$b+H = b' + H$$

$$\hat{b}' \hat{b} \in H$$

$$b'-b \in H$$

$$\text{Dokazjemo } (a'+b') - (a+b) \in H$$

komutativnost

$$a'+b' - a - b \stackrel{\text{komutativnost}}{=} (a'-a) - (b-b') = eH$$

G/H je abelova grupa za to operacijo

Generatorji grup, ciklične grupe

Definicija: Naj bo G grupa in X podmnožica v G . Potem označimo z $\langle X \rangle$ najmanjšo podgrupu, v G , ki vsebuje množico X .

Tej podgrupi pravimo podgrupa generirana z množico X

Zakaj je to smiselno?

$$\langle X \rangle = \bigcap_{A \subseteq X} A$$

Oznaka: Če je $X = \{x_1, \dots, x_n\}$ potem pišemo

$$\langle \{x_1, \dots, x_n\} \rangle = \langle x_1, \dots, x_n \rangle$$

če je $G = \langle x_1, \dots, x_n \rangle$ potem je G končno generirana grupa.

če $\exists x \in G$ deje $G = \langle x \rangle$, pravimo da je G ciklična grupa

Kako izgledajo elementi $\langle x \rangle$?

$$x_1, x_2 \in X \Rightarrow x_1^{-1} x_2 \in \langle x \rangle$$

Očitno (DN)

$$S = \left\{ x_i^{\pm 1} \cdot x_{i_2}^{\pm 1} \cdot \dots \cdot x_{i_r}^{\pm 1} ; x_i \in X \right\} \subseteq \langle x \rangle$$

Trditev: $\langle x \rangle = S$

Dokaz: $S \supseteq \langle x \rangle$

Naj bo $x \in \langle x \rangle$. $x = x \in S$

(Vzamemo produkt enega elementa x

a, b $\in S$

$$a = x_{i_1}^{\pm 1} \cdot \dots \cdot x_{i_r}^{\pm 1} \quad x_{i_j} \in X$$

$$b = x_{k_1}^{\pm 1} \cdot \dots \cdot x_{k_s}^{\pm 1} \quad x_{k_j} \in X$$

$$a^{-1} \cdot b = x_{i_1}^{\mp 1} \cdot \dots \cdot x_{i_r}^{\mp 1} \cdot x_{k_1}^{\pm 1} \cdot \dots \cdot x_{k_s}^{\pm 1}$$

Posledica: $a \in G$

$$\langle a \rangle = \{a^n : n \in \mathbb{N}\}$$

Pimmer:

$$\mathbb{Z} = \langle 1 \rangle \quad n \in \mathbb{Z} \Rightarrow n = n \cdot 1$$

$$\mathbb{Z}_n = \langle 1 + n\mathbb{Z} \rangle$$

Trdimo $\mathbb{Z} = \langle 2, 3 \rangle$

(Vsak dve tudi števili generirata $\mathbb{Z}$)

Def: Nej bo G grupa in $a \in G$.

Naj manjšemu neskončnemu številu n , za katerega velja $a^n = 1$ pravimo red elementa a . Če tak n ne obstaja pravimo, da ima a neskončen red.

Primeri:

① $\mathbb{Z}$; 1 ima neskončen red ($n \cdot 1$)

② $\mathbb{Z}_n$; $1+n\mathbb{Z}$ ima red n $k(1+n\mathbb{Z}) = k+n\mathbb{Z}$

Trditev: Naj bo G grupa, $a \in G$
 Potem je red elementa a enak n
 $\Leftrightarrow |\langle a \rangle| = n$

Dokaz:

$$\Rightarrow \text{Naj bo red } a = n$$

Trdimo: $\langle a \rangle = \{1, a, a^2, \dots, a^{n-1}\}$ in vsi
 naslednji elementi so paroma različni:

$\geq$ dok

$$\leq \text{Naj bo } k \in \mathbb{Z} \quad k = mn + ost \quad 0 \leq r \leq m-1$$

$$a^k = a^{mn+r} = \underbrace{(a^n)^m}_{1} \cdot a^r = a^r$$

Rečimo da obstajata $0 \leq k < l \leq n-1$

$$a^k = a^l / a^k$$

$1 = a^{l-k}$ $l-k < n$ ker je v prostiskuju

= predpostavko.

$$\Leftarrow \text{Rečimo da } |\langle a \rangle| = n$$

Potem ima a končen red

Po prejšnjem sledi pa ima

$$\langle a \rangle = \{1, a, \dots, a^{m-1}\}$$

Sledi: $m = n$

DN: $(\mathbb{Q}, +)$ ni končna generirana

Posledica: Naj bo G končna grupa

- 1) $\forall a \in G$, red a deli $|G|$
- 2) $\forall a \in G$, $a^{|G|} = 1$
- 3) $|G|$ je prostovilo $\Rightarrow G$ je ciklična

Dokaz:

1) red $a = n$ (n co kerje G končna)
 $\langle a \rangle = n$. Po Lagrangevem izreku $n \mid |G|$

2) Naj bo red $a = n$

Po 1) je $|G| = k \cdot n$

$$a^{|G|} = a^{kn} = (a^n)^k = 1$$

3) Naj bo $|G| = p$, $a \in G - \{1\}$ po 2)

$$a^p = 1$$

red a deli p , red $a \neq 1$ sledi $a = p \Rightarrow$

$$\langle a \rangle = \underbrace{\{1, \dots, a^{p-1}\}}_p$$

sledi: $G = \langle a \rangle$

Uvod v teorijo kolobarjev, obsegov, polj in algebr

Def: Nej bo K neprazna množica z operacijama $+$.

Pravimo, da je K (oziroma $(K, +, \cdot)$) kolobar, če:

- 1) $(K, +)$ je abelova grupa
(enota: 0 inverz $a: -a$)
- 2) $(K, \cdot)$ je monoid (kolobar ima vedno enotu za množenje: 1
(enota kolobarja K))
- 3) $a(b+c) = ab+ac$ in $(a+b)c = ac+bc$
 $\forall a, b, c \in K$

Če je $\cdot$ komutativna je K komutativen.

Zadaci:

- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ komutativ kolobar
- $(2\mathbb{Z}, +, \cdot)$ (ni endet za množenje)
komutativen klbr (rng)
- $\mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ so komutativi kolobari;
- $\mathbb{R}^{n \times n}$ je kolobar
- $X \subseteq \mathbb{R}$

$$\mathbb{R}^X = \{f: X \rightarrow \mathbb{R}\}$$

sestevanje in množenje po točkah

$\mathbb{R}^X$ je komutativen kolobar

Homomorfizm:

Homomorfizem grup : $f(a) + f(b) = f(a+b)$

Homomorfizem klobarjev :

$$f(a) + f(b) = f(a+b)$$

$$f(a) \cdot f(b) = f(a \cdot b)$$

$$f(1) = 1$$

takej morano to definisati:

$$\rho: \mathbb{R} \longrightarrow \mathbb{R}^{2 \times 2}$$

$$\rho(x) = \begin{bmatrix} x & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \quad \rho(x+y) = \rho(x) + \rho(y)$$

$$\rho(x \cdot y) = \rho(x) \cdot \rho(y)$$

$\rho(1)$ n: enota v tem klobarju

Homomorfizem algeber $\rho: A \rightarrow B$

- ρ je homomorfizem klobarjev in
linearne preslikave

Oponba: če je $f: A \rightarrow B$ izomorfizem
 potni je f^{-1} izomorfizem
 Potem $A \cong B$

a je člen
 $f(g) = aga^{-1}$ (konjugiranje)
 f je automorfizem grup
 natančji automorfizem

$$\text{Inn } G = \{ p_a; p_a(g) = aga^{-1} \}$$

K komutativen kolobar
 $e_v_a: K[x] \rightarrow X$ evaluacija
 $p \mapsto p(a)$

$N \leq G$ je Podgrupa edinke, os

$\forall a \in G, aNa^{-1} \subseteq N$

$$aNa^{-1} = \{ana^{-1}; n \in \mathbb{N}\}$$

(Baljše imo bi bile normalne podgrupe)

Oznaka: $N \triangleleft G$

Primeri:

$$\{1\} \triangleleft G \quad G \triangleleft G$$

Grupe v katerih sta to edini edinki se imenujejo enostavne grupe

če je G abelova je vsake podgrupe edinke

(obstajajo tudi nekomutativne kjer te velja)

$$Q_8 = \{1, -1, i, -i, j, -j, k, -k\}$$

Vsejemo mnogeje kvaternione

Kvaternionske grupe. Vseke grupe

je edinke

Trditer: ekvivalentne

$$\textcircled{1} \quad N \triangle G$$

$$\textcircled{2} \quad \forall a \in G \quad aN \subseteq Na$$

$$\textcircled{3} \quad \forall a \in G \quad aN = Na$$

$$\textcircled{4} \quad \forall a \in G \quad aNa^{-1} = N$$

G grupe. Recimo $|G:H|=2$

Trdimo $H \triangleleft G$

$$\forall a \in G \quad aH = Ha$$

$\oplus \quad B \bar{S} Z \bar{S}$ $a \notin H$

imamo dva lave
odeska podgrupe H

$1 \cdot H = H$

$aH \neq H$

Desni odsack:

Lavke je v. deli, da
imamo ^{natural} same dva
desna odsacke

$$G = H \cup aH \text{ disjunktna}$$

unija

$$aH = G/H$$

$$H \in Ha$$

$$G = H \cup Ha \text{ disjunktna unija}$$

$$Ha = G/H$$

$$\text{Torej } Ha = aH$$

P_{permut}

S_n

$A_n = \{\text{sade permutacije } \cup S_n\}$

$A_n \leq S_n \quad |S_n : A_n| = 2 \Rightarrow A_n \triangleleft S_n$

④ $D_{2n} = \{\text{id}, r, r^2, \dots, r^{n-1}, z, rz, \dots, r^{n-1}z\}$

$\langle r \rangle = \{\text{id}, r, \dots, r^{n-1}\}$

$|D_{2n} : \langle r \rangle| = \frac{2n}{n} = 2$

$\langle r \rangle \triangleleft D_{2n}$

Trditve: Naj bo G grupa

① če je $H \leq G$ in $N \triangleleft G$

$$HN = NH \leq G$$

② če sta N, M podgrupe: dokazi $\forall g \in G$
potem je $NM = MN \triangleleft G$

Dokaz:

1) $\forall h \in H$

$$hN = Nh \Rightarrow HN = NH \quad \text{po definiciji}$$

$HN = NH \Rightarrow$ je podgrupa (samo že dokaz!)

2) NM je podgrupa

$$g \in G$$

$$\underline{g} \underline{N} \underline{M} \underline{g}^{-1} \in \underline{N} \underline{M}$$

$$\underline{g}^N \underline{g}^{-1} \underline{g}^M \underline{g}^{-1} \in N \cdot M$$

Izrek:

Naj bo G grupa $N \triangleleft G$

Potem je na G/N s kvocientno/faktorske operacijo $\pi(g)$ predpisom

$$(aN)(bN) = (ab)N$$

dobra definiranca operacija

sto operacija postane množica G/N grupa

Preslikava $\pi: G \rightarrow G/N$, dana s predpisom

$$\pi(g) = gN \quad \text{epimorfizem grup}$$

$$\ker \pi = N$$

Dokaz:

dobra definiranost

$$\text{če } aN = \tilde{a}N \text{ in } bN = b'N \Rightarrow (ab)N = (\tilde{a}\tilde{b}')N$$

$$(ab)^{-1}(\tilde{a}\tilde{b}') = b^{-1}\tilde{a}'\tilde{a}b =$$

$$b^{-1}\tilde{a}'b\tilde{a}b^{-1}b'$$

$$\underbrace{\in N}_{\in N \ker aN = \tilde{a}N}$$

$$\underbrace{\in N}_{\in N \ker bN = b'N}$$

$$\underbrace{}_{\in N}$$

G/N je grupa

asociativnost p. taja v G

$$\text{enota: } 1 \cdot N = N$$

$$\text{inverz } aN: \cancel{a^{-1}N} (aN)^{-1} = a^{-1}N$$

π je homomorfizem

$$\pi(gh) = (gh)N = gN \cdot hN = \pi(g) \cdot \pi(h)$$

$$g \in \ker \Leftrightarrow \pi(g) = 1 \cdot N \Leftrightarrow gN = N \Leftrightarrow g \in N$$

Izrek: (1. izrek o izomorfizmu)

Naj bo $p: G \rightarrow H$ homomorfizem grup.

Potem je $\ker p \triangleleft G$. Velja

$$G/\ker p \cong \text{im } p$$

Dokaz: ker p je podgrupa v G

Vzemimo $g \in G, x \in \ker p$

$$gxg^{-1} \in \ker p$$

$$p(gxg^{-1}) = p(g)p(x)p(g^{-1}) = 1$$

Dekliniramo $\gamma: G/\ker p \rightarrow \text{im } p$

$$\gamma(g\ker p) := f(g)$$

Dobro dekliniranost

$$\underbrace{g\ker p = g'\ker p}_{\Downarrow} \quad \text{zato videti } \gamma(g) = p(g)$$

$$g^{-1} \cdot g' \in \ker p$$

$$f(g^{-1} \cdot g') = 1$$

$$p(g^{-1}) \cdot p(g') = 1$$

$$p(g') = f(g')$$

γ je homomorfizem

$$\gamma((g\ker p)(g'\ker p)) =$$

$$= \gamma(g \cdot g' \ker p) = p(g \cdot g') = p(g) \cdot p(g') =$$

$$= \gamma(g\ker p)\gamma(g'\ker p)$$

γ je ohranil zgornje množenje

γ je monomorfizem

$$g\ker p \in \ker \gamma$$

$$\gamma(g\ker p) = 1$$

$$p(g) = 1$$

$$g\ker p \Rightarrow 1\ker p$$

$\ker \gamma$ je trouvan doleg

$$\ker \gamma = \{1\ker p\}$$

Opomba: Edinke so jedra
① homomorfizmov

② Naj bo $\rho: G \rightarrow H$ homomorfizem

Naj bo $N \triangleleft G$, recimo da
 $N \subseteq \ker \rho$

Potem je $\gamma: G/N \rightarrow H$ dana
s predpisom $\gamma(gN) := \gamma(g)$
dobra definirata homomorfizem grup

Pravimo da je γ inducirana s f
shematicno:

$$\begin{array}{ccc} G & \xrightarrow{f} & H \\ \downarrow \pi & \nearrow \gamma & \\ G/N & & \end{array}$$

Ta diagram
kemutiira

$\gamma \circ \pi(g) = \gamma(\pi g) = \gamma(gN) = f(g)$

kanonidni
epimorfizem

Izrek: (2. izrek o izomorfizmu)

Naj bo G grupa, $H \leq G$ $N \trianglelefteq G$

Potem je:

$$1) N \cap H \trianglelefteq H$$

$$2) N \trianglelefteq HN$$

$$3) HN/N \cong H_{N \cap H}$$

Ideja Dokaži:

$$1), 2) DN$$

$$3) \text{Definiramo } f: H \rightarrow HN/N$$

$$f(h) := hN$$

f je epimorfizem

$$\ker f = H \cap N$$

Uporabimo prvi izrek o izomorfizmu

$$H/\ker f \cong \text{im } f$$

$$H_{N \cap H} \cong HN/N$$

Izrek (3. izrek o izomorfizmu)

Najbo G grupa $N, M \triangleleft G \quad N \subseteq M$

1) $M \triangleleft N$

2) $N/M \triangleleft G/M$

3) $(G/M)/_{(N/M)} \cong G/N$

Ideja dokaze

$$\rho: G/M \rightarrow G/N$$

$$\rho(gM) = gN$$

ρ je dobro definiran epimorfizem

$$\ker \rho = N/M$$

Uparabimo 1. izrek o izomorfizmu

$$(G/M)/_{(N/M)} \cong G/N$$

Lema: Na; bo $\varphi: G \rightarrow H$ homomorfizam grup

$$1) \text{ Če je } K \leq G \Rightarrow \varphi^*(K) \leq H$$

$$2) \text{ Če je } K \triangleleft G \text{ in } \varphi \text{ surjektiven} \Rightarrow \varphi^*(K) \triangleleft H$$

$$3) L \leq H \Rightarrow \varphi^*(L) \triangleleft G$$

$$4) L \triangleleft H \Rightarrow \varphi^*(L) \triangleleft G$$

Dokaz: $\downarrow$ zadává φ na K

$$1) \varphi(K) = \text{im } \varphi|_K \quad \forall x \in \varphi(K) \quad \forall h \in H$$

$$2) \varphi: G \rightarrow H$$

$$\varphi(K) \triangleleft H$$

$$x \in \varphi(K), h \in H$$

$$h \times h^{-1} \in \varphi(K)$$

$$x = \varphi(k), k \in K$$

$$h = \varphi(g), g \in G \text{ surjektivnost}$$

$$h \times h^{-1} = \varphi(gk g^{-1}) \in \varphi(K)$$

$$3) x, y \in \varphi^*(L)$$

$$\exists a, b \in L, a = \varphi(x), b = \varphi(y)$$

$$ab^{-1} = \varphi(xy^{-1}) \in L$$

$$\in \varphi^*(L)$$

$$4) x \in \varphi^*(L) \quad \exists a \in L : a = \varphi(x)$$

$$g \in G$$

$$g \times g^{-1} \in \varphi(L)$$

$$\underbrace{\varphi(g) a \varphi(g^{-1})}_{\in L} = \varphi(\underbrace{g \times g^{-1}}_{\in \varphi^*(L)})$$

Izrek: (Korespondencija izrek)

Naj bo G grupa in $N \trianglelefteq G$

a) Podgrupe $v G/N$ so netanko oblike
 H/N kjer je $H \leq G$ $N \leq H$

b) Podgrupe edinke $v G/N$ so netanko oblike K/N kjer je K $K \trianglelefteq G$ $N \leq K$

Dokaz a)

$$\text{DN } H/N \leq G/N$$

Obiskatne smeri

Naj bo L pojavljajoča podgrupa $v G/N$

$\pi: G \longrightarrow G/N$ kanonična projekcija
 $(g \mapsto gN)$

$H = \pi^*(L)$ je pošenja podgrupa $v G$

$$N = \ker \pi \Rightarrow N \leq H$$

$\pi_*(\pi^*(L)) = L$, ker je π surjektivna

Uporabna:

① G poljubna grupa, $a \in G$

$\langle a \rangle$

Trditev: $\langle a \rangle \cong \begin{cases} \mathbb{Z}, & \text{red } a = \infty \\ \mathbb{Z}_n, & \text{red } a = n \end{cases}$

Dokaz:

Redimo da $\text{red } a = \infty$

$p: \mathbb{Z} \rightarrow A$ p je homomorfizem
 $n \mapsto a^n$ p je sur. je inj
 $\ker p = \{0\}$

Redimo da $\text{red } a = n$

$p: \mathbb{Z}_n \rightarrow \langle a \rangle$
 $n \mapsto a^n$

je $\text{cp}: \text{im } p = \langle a \rangle$

$m \in \ker p \Leftrightarrow a^m = 1 \Leftrightarrow m|n$

$\ker p = m\mathbb{Z}$

1: red o izanekizmu $\mathbb{Z}/\ker p \cong \text{im } p$

$\mathbb{Z}/m\mathbb{Z} \cong \langle a \rangle$

② Podgrupe v $\mathbb{Z}_n$

$$\mathbb{Z}_n = \mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$$

Po korespondenčnom izreku je H podgrupa v $\mathbb{Z}_n$ oblike $H/n\mathbb{Z}$, kjer je $H \leq \mathbb{Z}$, $n \mathbb{Z} \leq H$

$$H = k\mathbb{Z} \quad k|n \quad n = k \cdot d$$

Podgrupe v $\mathbb{Z}_n$: $k\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} \cong \mathbb{Z}_d$

Ideja dokaz: $p: k\mathbb{Z} \xrightarrow{\text{Dž}} \mathbb{Z}_d$ p je epimorfizem
in $\ker p = n\mathbb{Z}$

(3)

Trditev: Nej bo G grupa ne trivialne
 G nima pravih ne trivialnih podgrup
 $\Leftrightarrow \exists p$ prostovilo, da je $G \cong \mathbb{Z}_p$

Dokazi:

$(\Leftarrow) H \subseteq \mathbb{Z}_p$ Lagrangejevič: $|H| \mid |Z_p|$

$$|H| \mid p \Rightarrow |H| = 1 \text{ ali } |H| = p$$

$$\Rightarrow H = \{0 + p\mathbb{Z}\} \text{ ali } H = \mathbb{Z}_p$$

$(\Rightarrow)$

$a \in G$ anti

$\langle a \rangle$ je ne trivialne grupe

Po predpostavki je $\langle a \rangle$ celo grupe.

G je ciklične

Dve možnosti: $G \cong \mathbb{Z}$ (ni de, ker ima $\mathbb{Z}$ večne podgrup) ali $G \cong \mathbb{Z}_n$

Po prejšnjem trditvi (2) sledi če je n sestavljen na stevil, potem ima G prave ne trivialne podgrupe

Torej je n prostovilo

④ Izrek: (Cauchyjev izrek za abelove grupe)

Naj bo G končna abelova grupa.

Naj bo p prstevilo de $p \mid |G|$. $\Rightarrow$

Potem $\forall G \exists a \in G$. red $a = p$

Lema: Naj bo G grupa, $N \triangleleft G$, $a \in G$ red $a = n$
Potem red $aN \leq G/N$ deli n

Dokaz leme: $\pi: G \rightarrow G/N$

$$\pi(a^n) = \pi(a)^n = (aN)^n$$

1   1   To je red $aN \mid n$

Dokaz: z indukcijo po modi $n = |G|$
bazen indukcije:

$$|G|=p \Rightarrow G \cong \mathbb{Z}_p \quad 1+p\mathbb{Z} \text{ ima red } p$$

Rezimo da $|G| > p$

po ③ ima G pravu netrivialno podgrubo
rezimo N (ker je G abelova so vse
podgrupe edlinke)

$$|G| = |N| \cdot |G/N| \quad \text{Lagrange}$$

$$p \mid |N| \text{ ali } p \mid |G/N|$$

1. možnost $p \mid |N|$

po indukcijski predpostavki

N vsebuje element reda $p \Rightarrow$

G vsebuje element reda p

2. možnost $p \mid |G/N|$

jetudi abelove in $|G/N| < |G|$

po indukcijski predpostavki

G/N vsebuje aN reda p

red $aN \mid \text{reda}$

$$\text{reda} = p \cdot k$$

$$a^{pk} = 1$$

$$(a^k)^p = 1$$

To je $\exists$ element de red $= p$

$$\textcircled{5} \quad p: S_n \rightarrow \{-1, 1\}, \quad \circ$$

$$\varphi(\pi) = \operatorname{sgn}(\pi)$$

p je homomorphismus

$$\ker p = \{\pi \in S_n : \operatorname{sgn} \pi = 1\} = A_n \quad A_n \triangleleft S_n$$

$$1. \text{ ist } \circ \text{ izomorfizmus } \quad S_n/A_n = \mathbb{Z}_2$$

$$\textcircled{6} \quad F \text{ naj bo polje}$$

$$p: GL_n(F) \rightarrow F^*$$

$$p(A) = \det A \text{ je homomorphismus } \Rightarrow$$

$$\ker p = \{A \in GL_n(F) : \det A = 1\} = SL_n(F)$$

$$1. \text{ ist } \circ \text{ izomorfizmus } \quad SL_n(F) \triangleleft GL_n(F)$$

$$GL_n(F)/SL_n(F) \cong F^*$$

(7.) G_1, G_2 grup:

$G_1 \times G_2$ je tudi grupa

$$(g_1, g_2)(h_1, h_2) = (g_1 h_1, g_2 h_2)$$

$\tilde{G}_1 = \{(g_1, 1) : g_1 \in G_1\}$ je podgrupa
v $G_1 \times G_2$

$\tilde{G}_1 \triangleleft G_1 \times G_2$

$$(h_1, h_2)(g_1, 1)(h_1, h_2)^{-1} =$$

$$= (h_1 g_1, h_2) (h_1, h_2)^{-1} =$$

$$= (h_1, g_1 h_1^{-1}, 1) \in \tilde{G}_1$$

$\tilde{G}_1 \cong G_1$

$$(g_1, 1) \mapsto g_1$$

$G_1 \times G_2 / \tilde{G}_1 \cong G_2$

$$\rho: G_1 \times G_2 \longrightarrow G_2$$

$$\rho: (g_1, g_2) \mapsto g_2 \quad \text{je operacija}$$

$$\ker \rho = \tilde{G}_1$$

⑧ $\text{Inn } G = \{ f_a : G \rightarrow G \text{ : } f_a(g) = aga^{-1} \}$

↓

konjugiranje z elementom a
(Nekanj; automorfizmi)

$$\text{Opazimo: } (f_a)^{-1} = f_{a^{-1}}$$

$$f_a \circ f_b = f_{ab}$$

z drugimi besedami: imamo homomorfizem

$$\Phi: G \rightarrow \text{Inn } G \quad \Phi \text{ je surjektiven}$$

$$\Phi(a) = f_a$$

Ker je Φ surjektiven je po 1. izreku o
izomorfizmu $\text{Inn } G \cong G/\ker \Phi$

$$\ker \Phi = \{ a \in G : f_a = \text{id}_G \}$$

$$f_a = \text{id}_G \Leftrightarrow f_a(g) = g \quad \forall g \in G$$

$$\Leftrightarrow aga^{-1} = g \quad \forall g \in G$$

$$\Leftrightarrow ag = ga \quad \forall g \in G$$

$$\Leftrightarrow a \in Z(G)$$

↑ center (elementi, ki končno rajo
z ujemni)

$$\text{Torej } G/Z(G) \cong \text{Inn } G$$

Opomba
 $\text{Inn } G$ je podgrupa v automorfizmih

$$\text{DN: } \text{Inn } G \triangleleft \text{Aut } G$$

$$\text{Out } G = \frac{\text{Aut } G}{\text{Inn } G} \quad \dots \text{ grupa zunanjih
automorfizmov}$$

(niso dejanski automorfi)

Kocientni koloarji in algore

K naj bo koloar

Pozeljno na množenje

K za sestavljanje je abelava grupe

če je $I \leq K$ za sestavljanje, lahko naredimo
abelavo grupto $K/I : (a+I)$

$$\text{operacija: } (a+I) + (b+I) = (a+b)+I$$

$$\text{na } K_I \text{ bi radi vpeljeli množenje} \\ (a+I) \cdot (b+I) = (ab+I)$$

av te deluje?

Definicija: Naj bo k kolobar in $I \subseteq k$
 $I \neq \emptyset$. Pravimo da je I ideal če velja

a) $(I, +)$ je podgrupa v $(k, +)$

$$\forall a, b \in I \quad a - b \in I$$

b) $\forall a \in I \quad \forall x \in k \quad xa \in I$

c) $\forall a \in I \quad \forall x \in k \quad ax \in I$

Opomba:

① Pozej b) lahko pisemo v obliki $Ik \subseteq I$
Prav tako pozej c) $Ik \subseteq I$

② Če I zadaja pogojema a) in b)

pravimo da je I lan ideal

če iz določa a) in c) je dobiti ideal

Včasih idealnon recimo obujestranski ideal

Zgled:

- ① Vsak kelobar ima vsej dve ideale
{0}, ki sta vedno idealni

Kelobariji ki imajo le tisti dve ideali
pravimo enostavni kelobarji;

K kolobar

I je ideal u K , če

$I_1: \forall a, b \in I. a - b \in I$ (je podgrupa $\mathbb{Z}^+$)

$I_2: \forall a \in I \forall x \in K ax, xa \in I$

Zgled:

$ak = \{ax; x \in K\}$ je lesni ideal u K

če je K komutativen, je $ak = ka$ obvezno ideal u K .

Pravimo mu glavní ideal u K generiran za
(vsek ideal u K ki vsebuje q vsebuje ak)

K nekomutativen: Nejmanjši ideal, ki vsebuje q

$ak = \{vse končne vrste \sum a_i x_i; a_i \in k\}$

Ideal v $\mathbb{Z}$:

podgrupe: $n\mathbb{Z}$ vse avtomatsko ideal.

$\mathbb{R}^{2 \times 2}$

$\left\{ \begin{bmatrix} ab & \\ 0 & 0 \end{bmatrix}, a, b \in \mathbb{R} \right\}$ je lesni ideal, n.lav.

$\left\{ \begin{bmatrix} a & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix}; a, b \in \mathbb{R} \right\}$ je lev in ne lesni ideal

DN: $\mathbb{R}^{n \times n}$ je enostaven kolobr

Opozba: Nejbo A algebra nad poljem FF

Ideal: I_2 , namesto I_1 , podprostor v A -ju

Trdimo $I_1 + I_2 \Rightarrow$ podprostor v A

$$\alpha \in I_1 \quad \alpha \in I_2$$

$$\alpha \cdot a = \alpha(1 \cdot a) = (\alpha \cdot 1) \cdot a \quad \underset{\alpha \in I_1}{\underset{\alpha \in I_2}{\in I}}$$

Nemesto podprostor lahko recemo
abelov podgrupe

Trditev: Nej bo k klobobar in I ideal.

Potem je $\frac{R}{I}$ z operacijama

$$(a+I) + (b+I) = (a+b) + I$$

$$(a+I) \cdot (b+I) = (a \cdot b) + I$$

je klobobar. Pravimo mu kvocientni:
(faktoršč.) klobobar.

Dokaz:

- + je dobro določljivano (venjo iz grup)
- je dobro določljivano

Rečimo da $a+I = a'+I$ in $b+I = b'+I$

Dokazujemo $(ab)+I = (a'b')+I$

$$a-a' \in I \quad b-b' \in I$$

$$ab - a'b' = ab - a'b + a'b - a'b' =$$

$$= \underbrace{(a-a')b}_{\in I} + \underbrace{a' \underbrace{(b-b')}_{\in I}}_{\in I} + \underbrace{\underbrace{a'b}_{\in I} - a'b'}_{\in I}$$

Lastnosti klobbarja izhajajo iz tege da je k klobobar.

Ničlev $\frac{k}{I}$: $0+I$

enica v $\frac{k}{I}$: $1+I$

Trditev: Naj bo I ideal v K

če I vsebuje nek obrnljiv element kolobarja K , potem $I = K$

Dokaz:

Recimo da je $u \in I$ obrnljiv. $x \in K$ pojedan

$$x = \underbrace{xu^{-1}}_{\in K} \cdot \underbrace{u}_{\in I} \in I$$

Torej $K = I$

Opomba: V prejšnjih trditevih je dovolj da je I

lev: (ali: desni) ideal

Trditiv: Naj bosta I, J ideal v K

a) $I \cap J$ je tudi ideal v K

b) $I \cdot J = \{ \text{vsekakrone vsote } \sum_{i,j} x_i y_j : x_i \in I, y_j \in J \}$
je tudi ideal

c) $I + J$ je ideal

Dokaz:

a) DN

b) $I + J$ je očitno podgrupa za sestanje

$$\cdot \sum_{i,j} x_i y_j, x_i \in I, y_j \in J$$

$$x \in K \quad x \sum_{i,j} x_i y_j = \sum_{i \in I, j \in J} (x x_i) y_j \in I \cdot J$$

Izrek: (1. izrek o izomorfizmu)

Naj bo $\varphi: k \rightarrow L$ homomorfizem
kolobarjev. Potem je $\ker\varphi$ ideal v k
in velja $k/\ker\varphi \cong \text{im } \varphi$

Dokaz:

$\ker\varphi \triangleleft k$

$(\ker\varphi, +)$ je podgrupa v $(k, +)$

$a \in \ker\varphi \quad x \in k$

$$\varphi(ax) = \varphi(a)\varphi(x) = 0 \cdot \varphi(x) = 0 \Rightarrow ax \in \ker\varphi$$

Podobno $x \in \ker\varphi$

$\psi: k/\ker\varphi \rightarrow \text{im } \varphi$

$$\psi(x + \ker\varphi) = \varphi(x)$$

je dobro določen izomorfizem kolobarjev

Izrek: (2 izrek o izomorfizmu)

Naj boosta I in J idealni v k. Potem je

$$(I+J)/J \cong I/I \cap J$$

Izrek: (3 izrek o izomorfizmu)

Naj bodo I, J, L ideali v k, $I \subseteq J \subseteq L$

$$(L/J)/(I/J) \cong L/I$$

Izrek: (Korespondenčni izrek)

a) Podkotlobarji v K/I so netanko oblike L/I , kjer je L podkotlobar v k, ki vsebuje I

b) Ideal v K/I so netanko oblike J/I , kjer je J ideal v k, k: vsebuje I

Definicija: Naj bo M ideal v kolobarju K . Pravimo da je M maksimalen ideal v K , če med M in K nima nobenega drugega idealja.

$$I \triangleleft K, M \subseteq I \subseteq K \Rightarrow I = M \vee I = K$$

Izrek: Naj bo K komutativen kolobar, $M \triangleleft K$. Potem je M maksimalen ideal $\Leftrightarrow K/M$ je polje

Opomba: Komutativnost je nujna:

$\mathbb{R}^{2 \times 2}$ (nizelnii ideal je maksimalen kolobar)

Dokaz:

($\Rightarrow$) Izberemo poljuben $a+M \in K/M$ nizelnii
 $a+M \neq 0+M$

$M+aK$ je ideal (vsota dveh idealov je ideal, ker je K komutativen ideal DN)

$$M \subsetneq M+aK \subseteq K$$

Zrazi: množinskošči je $M+aK = K$

Med drugim $\exists k \in K, \exists m \in M, 1 = m + aK$

$$1 - aK \in M$$

$$1 + M = aK + M = (a + M)(k + M)$$

Torej je $(a + M)$ obrnjiv v K/M

($\Leftarrow$)

Naj bo $I \triangleleft K$ $M \subsetneq I \subseteq K$

$\exists a \in I, k \in M$

$$a + M \neq 0 + M$$

Po predpostavki je K/M polje, torej $\exists x \in K$

$$(a + M)(x + M) = 1 + M$$

$$ax - 1 \in M \Rightarrow ax - 1 \in I$$

Sledi: $1 \in I \Rightarrow I = K$

Izrek: Naj bo K poljubni kolobar
Potem je $\mathbb{V}$ pravi ideal v K vsebovan
v nekem maksimalnem idealu

Dokaz uporabi: Zornova lema:

X naj bo delno urejena množica

Verige v X : $y \subseteq X$. $\forall a, b \in y$. $a \leq b \vee b \leq a$

Zgornja meja neke podmnožice Y :

$m \in X$. $y \leq m$, $\forall y \in Y$

Maksimalen element množice X : tak $m \in X$, da
 $\forall x \in X$. $m \leq x$

Zornova lema: Naj bo X delno urejena
množica: Če ima $\mathbb{V}$ verige v X zgornjo meja,
potem X vsebuje maksimalen element

Dokaz: $I \subset K$, $I \neq K$

$\mathcal{J}$ naj bodo vsi pravi ideali: v K , ki
vsebujejo I

$\mathcal{J} \neq \emptyset$, ker $I \in \mathcal{J}$

$\mathcal{J}$ lahko delno uredimo z inkluzijo

Vzemimo poljubno verigo U v $\mathcal{J}$

$U = \bigcup_{j \in U} J_j$ Trdimo $U \in \mathcal{J}$

U je ideal v K

• $a, b \in U$. $\exists J_1, J_2 \in U$. $a \in J_1$, $b \in J_2$
BTS. $J_1 \subseteq J_2$ (ker je U veriga)

$a - b \in J_2 \subseteq U$

• $a \in U$, $x \in K$, $\exists J \in U$. $a \in J$

$ax, x \in J \subseteq U$

$U \neq K$

če $U = K \Rightarrow 1 \in U \Rightarrow \exists J \in U$. $1 \in J \Rightarrow J = K$

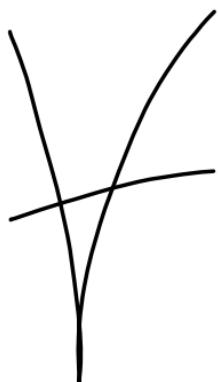
*

Po zornovi lemi: $\mathcal{J}$ vsebuje maksimalen element
Mak M $\neq K$ ICM

M je maksimalen ideal v K

Rečimo $\exists N \subset K$. $M \subset N \subsetneq K$. N je pravi ideal
v K , ki vsebuje I, torej $N \in \mathcal{J}$ *

Zapiski od Urske na
discordu

Od zadnječ

$|G| = mn$ m, n sta s; tuj:

$$H = \{x \in G; mx = 0\}$$

$$K = \{x \in G; nx = 0\}$$

$$\underline{G} = H + K$$

$$\exists a, b \in \mathbb{Z}, am + bn = 1$$

$$x = 1 \cdot x = (am + bn)x = amx + bnx \quad \text{---}$$

$$\cancel{amx} + bnx = \cancel{bnx} = 0$$

" " 0
 $|G|$

$$\Rightarrow bnx \in H$$

$$\Rightarrow amx \in G \quad G = H \oplus K$$

$$|H| = m \quad |K| = n$$

$$mn = |G| = |H| \cdot |K|$$

ker sta min n tuj: je dovolj premisliti

$$\forall p \in P, p \neq 0 \Rightarrow p \nmid |H| \wedge p \nmid |K|$$

Rečimo da $p \nmid m$ in rečimo da $p \mid |H|$

Po cauchyjevi izrekvi

grupa H vsebuje element y reda p

$$y \neq 0 \quad py = 0; my = 0$$

m: n p sta tuj: $\exists c, d \in \mathbb{Z}$.

$$cm + dp = 1$$

$$y = 1y = (cm + dp)y = \underbrace{cmy}_{0} + \underbrace{dpy}_{0} = 0$$

X

Primer: G abelova grupe modi $6 = 2 \cdot 3$

$$G = H \oplus K \cong \mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_3$$

$$|H|=2 \quad |K|=3 \quad \Rightarrow H \cong \mathbb{Z}_2 \quad K \cong \mathbb{Z}_3$$

Edine abelove grupe modi 6

$$\text{DN: } m, n \text{ tuj:} \Rightarrow \mathbb{Z}_m \oplus \mathbb{Z}_n \cong \mathbb{Z}_{mn}$$

Oponba: $\mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2 \not\cong \mathbb{Z}_4$, kerime

$\mathbb{Z}_4$ element redak $\mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2$ pa ne

Posledica: Naj bo \$G\$ končna abelovska

$$|G| = p_1^{e_1} \cdot p_2^{e_2} \cdot \cdots \cdot p_k^{e_k}$$

$$H_i := \{x \in G ; p_i^{e_i} x = 0\}$$

$$G = H_1 \oplus H_2 \oplus \dots \oplus H_n$$

$$\text{in } |H_i| = p_i^{e_i}$$

Definicija: $|G| = p^n$; $p \in \mathbb{P}$ pravim o
da je G p -grupe

Torej: V končne abelove grupe je
vsota p -grup (za razloge pravilnosti)

Davalj je torej obravnavati končne abelove
 p -grupe

Lema 1: Naj bo G netrivialna končna abelova p -grupa

Potem velja: G je ciklična $\Leftrightarrow G$ vsebuje natanko eno podgrupo mod p

Dokaz: $|G| = p^m$

($\Rightarrow$) Če je G ciklična in ima mod p^m
 $\Rightarrow G \cong \mathbb{Z}_{p^m}$

Podgrupe: $p^k \cdot \mathbb{Z}_{p^m} ; k \leq m$

Edina, ki ima mod p je $p^{m-1} \mathbb{Z}_{p^m}$

($\Leftarrow$) indukcija po mod

$|G| = p$: ocena ima v tem primeru samo eno podgrupo

Recimo da te trdite velja za vse grupe mod $< p^m$

Naj bo N edina podgrupa v G , ki ima mod p

$$N = \{x \in G; p \cdot x = 0\}$$

$$N \subseteq \{ \dots \} \text{ saj ima } N \text{ mod } p$$

če ima $x \in N$ red p je $\langle x \rangle$ podgrupa mod p
zato je $N = \langle x \rangle$; to je $x \in N$

Oglejmo si

$$\varphi: G \rightarrow G$$

$$\varphi(x) = px$$

φ je homomorfizem grup

$$\ker \varphi = N$$

$$G/N \cong \text{im } \varphi \text{ je podgrupa v } G$$

G/N je p-grupa nekrivalne

ker je lahko glede na kater podgrupe v G
ime je vedno nekakšno eno podgrupo
mocji p

Po indukcijski predpostavki je G/N ciklična

$$G/N = \langle a+N \rangle \quad a \in N$$

$$\forall x \in G, \exists k \in \mathbb{Z} \quad x+N = k(a+N) = ka+N$$

$$x-ka \in N$$

$$\forall a \in N \quad x = ka + n \quad n \in N$$

$$G = \langle a \rangle + N$$

$\langle a \rangle$ je nekrivalna ciklična p-grupa

to je $\langle a \rangle$ vsebuje element reda p ;

$$\langle b \rangle \text{ ima mno\v{c}jo } p \Rightarrow \langle b \rangle = N$$

$$\langle b \rangle \subseteq \langle a \rangle \Rightarrow N \subseteq \langle a \rangle$$

$$\Rightarrow G = \langle a \rangle$$

Lema: Maj bo G končna abelova

podgrupa $N \leq G$ tisti ciklione podgrupe v G , ki ima največjo moč moč

Potem $\exists$ podgrupa $K \leq G$, da je

$$G = C \oplus K$$

Dokaz: Če je G ciklična $\Rightarrow C = G$
 $K = \{0\}$

Recimo da G n: ciklična. $|G| = p^m$

Indukcija po mapi $|G|$

Po prejšnji tem: ima G vsaj dve podgrupe moči p

C ima po prejšnji tem: natančno eno podgrupu moči p

Zato $\exists$ podgrupa moči p v G ki n: uslovane v C . označimo jo $\mathbb{Z}N$

Opozimo $C \cap N < N$ $|N| = p$

$$\text{Torej } C \cap N = \{0\}$$

2. zreda o izrekovanju:

$$\frac{HN}{N} \cong \frac{H}{N \cap H}$$

$$\frac{C+N}{N} \cong \frac{C}{C \cap N} \cong C$$

$\frac{C+N}{N}$ je ciklična podgrupa v G/N

ima največjo moč med cikličnimi podgrupami grupe G/N in ima največjo moč med cikličnimi,

$$|G/N| < |G|$$

Po indukcijski predpostavki $\exists K \leq G$

$N \leq K$ da je

$$\frac{G}{N} = \frac{C+N}{N} \oplus \frac{K}{N} *$$

$$G = C \oplus K$$

* sledi:

$$x \in G: x + N \in G/N$$

$$x + N = (y + N) + (k + N) = y \in C + N$$

$$= (y + k) + N = k \in K$$

$$= y + k + n \quad n \in N$$

$$y + n \in C + N$$

$$G = C + N + K \Rightarrow G = C + K$$

$$C \cap K = \{0\}$$

$$x \in C \cap K \quad x \neq 0$$

$$x \in N \text{ ker } C \cap N = \{0\}$$

$$x + N \in \frac{C+N}{N} \cap \frac{K}{N} = \{0\}^{+N}, \text{ ker je}$$

+ v drugi direktni usotri

$$\Rightarrow x \in N \quad *$$

Postedica: Vsi končni abelove p-grupe
je direktna vsota cikličnih p-grup

Postedica: Vsaka končna abelova grupa
je direktna vsota cikličnih grup
katerih moči se podariti prostovoljno.

Kako vidimo ali dva razcega abelovih grup na direktni vsoti ciklacionih p-
grup predstavljata isto grupo
da izomorfizma načinoma

$G, \bar{G}$ kononi abelovi grupi: $\varphi: G \rightarrow \bar{G}$
izomorfizem

$$|G| = |G| = p_1^{e_1} \dots p_n^{e_n}$$

$$G = H_1 \oplus \dots \oplus H_k \quad |H_i| = p_i^{c_i}$$

$$\bar{G} = \bar{H}_1 \oplus \dots \oplus \bar{H}_n \quad |\bar{H}_i| = p_i^{c_i}$$

$$H_1 = \{x \in G : p_1^{e_1} x = 0\}$$

$$\bar{H}_1 = \{x \in G : p_1^{e_1} x = 0\}$$

$$\varphi_{|H_1}: H_1 \rightarrow \bar{H}_1$$

$$x \in H_1 \quad p_1^{e_1} \varphi(x) = \varphi(p_1^{e_1} x) = 0$$

$$\ker |H_1| = |\bar{H}_1| \text{ sledi } H_1 \cong \bar{H}_1$$

Problem izomorfosti kononih abelovih grup se zato zreducira na to da je steve kononi abelovi p-grupi; i.e. merni:

Izrek: Nej boste G in $\tilde{G}$ kononi abelovi p-grupi; tencirati:

$$G \cong \mathbb{Z}_{p^{k_1}} \oplus \mathbb{Z}_{p^{k_2}} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_{p^{k_m}}$$

$$\tilde{G} \cong \mathbb{Z}_{p^{l_1}} \oplus \mathbb{Z}_{p^{l_2}} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_{p^{l_n}}$$

Predpostavimo

$$k_1 \geq \dots \geq k_m$$

$$l_1 \geq \dots \geq l_n$$

$$\text{Recimo da } G \cong \tilde{G} \Rightarrow k_i = l_i \text{ in } m=n$$

$$\text{Dokaz: } f: G \rightarrow \tilde{G} \quad |G| = |\tilde{G}|$$

$$p^{k_1+k_2+\dots+k_m} = p^{l_1+l_2+\dots+l_n}$$

$$\text{Torej } k_1+k_2+\dots+k_m = l_1+l_2+\dots+l_n$$

Po indukciji na r

$$G \cong \mathbb{Z}_p \text{ in } \tilde{G} \cong \mathbb{Z}_p$$

Recimo da velja za vse grupe modri p's ker

$$pG = \{p \cdot g : g \in G\}$$

Kubistna potenca

$$pG \leq G \quad pg_1 - pg_2 = p(g_1 - g_2)$$

izpostavljam latice ker je abelova

$$\varphi_{pG}: pG \rightarrow p\tilde{G}$$

$$\varphi(pg) = p(\varphi_g)$$

φ_{pG} je izomorfija

$$G = \underbrace{\mathbb{Z}_p^{k_1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p^{k_m}}_{k_j \geq 2} \oplus \underbrace{\mathbb{Z}_p \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p}_{m-m'}$$

$$pG = p\mathbb{Z}_p^{k_1} \oplus \dots \oplus p\mathbb{Z}_p^{k_m} \oplus \underbrace{p\mathbb{Z}_p \oplus \dots \oplus p\mathbb{Z}_p}_{m-m'}$$

$$\cong \mathbb{Z}_p^{k_1-1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p^{k_{m-1}-1} \quad = 0, \text{ ker } p \cdot n = 0 \text{ v } \mathbb{Z}_p$$

$$p\tilde{G} = \mathbb{Z}_p^{l_1-1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p^{l_{m-1}-1}$$

pG je izomorfija in imata manjšo moč kot G

Po induktivnosti prepreostale

dovemo

$$m' = n'$$

$$k_{i-1} = l_{i-1}$$

$$k_i = l_i$$

Torej

$$G = \mathbb{Z}_p^{k_1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p^{k_m} \oplus \underbrace{\mathbb{Z}_p \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p}_{m-m'}$$

$$\tilde{G} = \mathbb{Z}_p^{k_1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p^{k_m} \oplus \underbrace{\mathbb{Z}_p \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_p}_{n-n'}$$

$$|G| = p^{k_1+k_2+\dots+k_m+m-m'}$$

$$|\tilde{G}| = p^{k_1+k_2+\dots+k_m+n-m'}$$

$$\Rightarrow n = m$$

Torej je izrek dokazen

Torej vsake abelove abelove

grupe

Ponsetek: Vseke končne abelove grupe je izomorfna direktni vsotji cikloških podgrup, ki so p-grupe za male razlike približno

$$G = \bigoplus_i \mathbb{Z}_{p^{k_i}} \bigoplus_i \mathbb{Z}_{p^{l_j}} \dots$$

Zg: s je enačbo je vrstnega reda direktnih sumandov natančno

use abelian type mod 14002

$$4032 = 2^4 \cdot 3^3$$

$$2^4: \mathbb{Z}_2^4, \mathbb{Z}_2^3 \oplus \mathbb{Z}_2, \mathbb{Z}_2^2 \oplus \mathbb{Z}_2^2, \mathbb{Z}_2^2 \oplus \mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2 \\ , \mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2 \quad 5$$

$$3^3: \mathbb{Z}_3^3, \mathbb{Z}_3^2 \oplus \mathbb{Z}_3, \mathbb{Z}_3 \oplus \mathbb{Z}_3 \oplus \mathbb{Z}_3 \quad 3$$

Grp jn 15

Na podoben način lahko generira.

lahko generira

končno generiran abelova

abelova grupa

Izrek:

Naj bo G končno generirana abelova grupa. Potem je $G \cong \mathbb{Z}^n \oplus K$,

pri čemer je K končna abelova grupa

če je $G \cong \mathbb{Z}^n \oplus K \cong \mathbb{Z}^m \oplus L$

$$\Rightarrow m = n \wedge n \cong L$$

$$(\mathbb{Z}^n = \underbrace{\mathbb{Z} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}}_n)$$

ideja dokaza:

G abelova grupa $\Leftrightarrow$ končna red

$$T(G) = \{g \in G; |g| < \infty\}$$

$T(G)$ je podgrupa v G

$$mg = 0 \quad g, h \in T(G)$$

$$nh = 0$$

$$m \cdot n (g^{-1}h) = mn(g^{-1}h) = 0 - 0 = 0$$

$T(G)$ ... torzijske podgrupe v G

za G pravimo da je brez torzije,

če je $T(G) = \{0\}$

$G/T(G)$ je končno generirana

abelova grupa brez torzije

$$G = \langle x_1, \dots, x_n \rangle \Rightarrow \frac{G}{T(G)} = \langle x_1 + T(G), \dots, x_n + T(G) \rangle$$

Rečimo da $g + T(G)$ ima končen

red $\Rightarrow g \in T(G)$

$$\left(\forall g \in \frac{G}{T(G)}, g + T(G) = 0 + T(G) \right)$$

$\Downarrow$

$$\exists n, n(g + T(G)) = 0 + T(G)$$

$$ng + nT(G) = 0 + T(G)$$

glede na $ng \in T(G) \Rightarrow$

$$\exists m, m(ng) = 0$$

$$(mn) \cdot g = 0 \Rightarrow g \text{ je končen}$$

red ter je $g \in T(G)$

Izhaja se: če je G končna generirana abelova grupe brez torzije, potem je $G \cong \mathbb{Z}^n$ za nek n

Brez dokaza

Trditev: V končno generirane abelove grupe je direktno vsebuje neke končnogenerirane abelove grupe brez torzije in neke končne abelove grupe.

Dokaz: G naj bo končno generirana abelova $G/T(G)$ je k.g. abelova brez torzije

$$G/T(G) \cong \mathbb{Z}^n \quad ; \\ e := (0, \dots, 0, 1, 0, \dots, 0) \in \mathbb{Z}^n$$

Vsih element $\mathbb{Z}^n$ lahko na enakovreden način napisimo kot

$\alpha_1, \dots, \alpha_n$ elementi $\mathbb{Z}$ imajo Bazo zato imajo tudi $G/T(G)$ bazo $f_1 + T(G), f_2 + T(G), \dots, f_n + T(G)$

$f \in G \quad f \notin T(G)$

Naredimo $H = \langle f_1, f_2, \dots, f_n \rangle$

Dokazemo lahko da so $f_1, \dots, f_n$ baza $\mathbb{Z} H$

$$H \rightarrow \mathbb{Z}_n$$

$f_i \rightarrow e_i$ jo izomorfizem grup

izrazim de je $G = H \oplus T(G)$

Ker je $H \cong \mathbb{Z}_n$ njene elemente končne redne. Zato je $H \cap T(G) = \{0\}$

$$\underline{G = H + T(G)}$$

$$g \in G \Rightarrow g + T(G) \in G/T(G)$$

$$g + T(G) = \alpha_1(f_1 + T(G)) + \dots + \alpha_n(f_n + T(G)) \quad \alpha_i \in \mathbb{Z}$$

$$g + T(G) = \alpha_1 f_1 + \dots + \alpha_n f_n + T(G)$$

$$\text{Torej } g = \underbrace{\alpha_1 f_1 + \dots + \alpha_n f_n}_{\in H} + t, \quad t \in T(G)$$

~~Dokaz~~

Dokazati moemo je, da je

$T(G)$ končna grupe.

$$G = H \oplus T(G)$$

$$T(G) \cong G_H$$

G_H je kvocient končne generirane

grupe je končno generirana

$T(G)$ je končno generirana grupa v letor:
ime & element končen red

$$T(G) = \langle t_1, \dots, t_m \rangle \quad m; t_i \neq 0$$

$$t \in T(G)$$

$$t = \alpha_1 t_1 + \dots + \alpha_m t_m$$

$$0 \leq \alpha_i < m:$$

Za vsi α_i imamo

končno-množje možnosti, zato imamo
končno-množje možnosti $\alpha_1 + \dots + \alpha_m$

$$\Rightarrow T(G) \text{ končna}$$

KONCNE GRUPE

delovanje grup

Definicija: Naj bo G grupa in X neprazna množica. Grupa G DELUJE na množici X ($G \curvearrowright X$),

če $\exists$ preslikave (DELOVANJE)

$$G \times X \longrightarrow X$$

$$(g, x) \longmapsto g \cdot x \quad (\text{samо} \quad \text{členke})$$

za katero veljata :

$$1) g(h \cdot x) = (gh) \cdot x \quad \forall g, h \in G$$

$$2) 1 \cdot x = x \quad 1 \in G$$

Opomba: Definirali smo levo delovanje grupe G na X . Podobno lahko definiramo desno delovanje

$$X \times G \longrightarrow X$$

$$(x, g) \longmapsto x \cdot g$$

$$\rightarrow (x \cdot h) \cdot g = x \cdot (h \cdot g)$$

$$2) x \cdot 1 = x$$

Recimo de meama leva

definije $G \curvearrowright X$ ($g \cdot x \mapsto g \cdot x$)

Potem tako b definiramo desna-delavanje

$$X \times G \rightarrow X$$

$$(x, g) \mapsto g^{-1}x = x*$$

zakoj: 1) $\underline{\underline{vol}}$ -

$$(x * h) * g = g^{-1}(x * h) = g^{-1}(h^{-1} * x) =$$

$$= (g^{-1} \cdot h^{-1}) x = (h \cdot g)^{-1} x =$$

$$x^*(h \cdot g)$$

◻

Opoomba: Maj G deluje na X

$$\text{Sym } X = \{X \rightarrow \rightarrow X\}$$

Delovanje poradi homomorfizem
grup

$$\phi: G \longrightarrow \text{Sym } X$$

$$\phi(g)(x) = g \cdot x \quad g \mapsto (x \mapsto g \cdot x)$$

ϕ je homomorfizem

$$\phi(g \cdot h)(x) = (g \cdot h)x = g(h \cdot x) =$$

$$g \cdot \phi(h)(x) = \phi(g)(\phi(h)(x)) =$$

$$\phi(g) \phi(h)(x)$$

Obretna: Če imamo homomorfizem

$$\phi: G \longrightarrow \text{Sym } X \text{ potem } G \rtimes X$$

$$\text{S predpisom } g \cdot x = \phi(g)(x)$$

Oponba: Zekoji je $f: X \rightarrow X$, $f(x) = g \cdot x$
b: jek c: j?

Sarj:

$$f(g^{-1}x) = g \cdot g^{-1}x = x$$

inj: $f(x) = f(y)$
 $gx = gy$

$$x = 1 \cdot x = g^{-1} \cdot gx = g^{-1}(gx) = g^{-1}(gy) = y$$

Recimo da imamo delovanje G na X

$$\Phi: G \longrightarrow \text{Sym } X$$

$\ker \Phi$ imenujemo jedro delovanja

Pravimo, da je delovanje nesto če
je jedra trivialno ($\ker \Phi = \{1\}$)

Če je delovanje nesto:

$$G/\ker \Phi \cong \text{im } \Phi$$

$$\begin{matrix} \text{im} \\ G \end{matrix}$$

G je izomorfna neki podgrupi $\text{Sym } X$

Pravimo da se G vloži v $\text{Sym } X$

Primeri delovanja

1) Trivialno delovanje

$$g \cdot x = x \quad \forall g \in G, \forall x \in X$$

2) Grupa G deluje na G z levim množenjem

$$G \times G \longrightarrow G$$

$$(g, h) \longmapsto g \cdot h$$

Imamo homomorfizem

$$\Phi : G \longrightarrow \text{Sym } G$$

$$\Phi(g)(h) = g \cdot h$$

$$g \in \ker \Phi \Leftrightarrow \Phi g = \text{id}_G \Leftrightarrow \forall h \in G, g \cdot h = h$$

$$\Leftrightarrow g = 1$$

Cayleyjev : zek: $\downarrow$ levo regularno
množenje z leve je torej zvesto delovanje

$\Rightarrow$ V grupa G se vloži v $\text{Sym } G$

V posebnem: G končna. $|G| = n$

G se vloži v $\text{Sym } G \cong \text{Sym} \{1, \dots, n\} = S_n$

3) G deluje na G

$$G \times G \longrightarrow G$$

$$(g \cdot h) \mapsto ghg^{-1}$$

DN: To je delovanje

$$g(h \cdot x) = g(h \cdot h^{-1}) = gh \cdot h^{-1}g^{-1}$$

$$(gh)x = gh \cdot (gh)^{-1} = gh \cdot h^{-1}g$$

4) $H \leq G$; G/H množica levih odsekov $H \backslash G$

G deluje na G/H

$$G \times G/H \longrightarrow G/H$$

$$g \cdot (xH) = (gx)H$$

Dobra definiranost?

$$\text{Reamo } xH = yH \Rightarrow \underline{g} \underline{x} \underline{H} = \underline{g} \underline{y} \underline{H}$$

$$x^{-1}y \in H$$

$$\text{Ogleđenost: } (gx)^{-1}gy = x^{-1}g^{-1}gy = x^{-1}y$$

DN: To je delovanje

$$\in H$$

5) Recimo da G deluje na X
 y nejbo neprazna množica

$$y^X = \{f : X \rightarrow Y\}$$

G deluje na y^X

$$G \times y^X \rightarrow y^X$$

$$(g, f) \mapsto g \cdot f = (x \mapsto f(g^{-1}x))$$

Izreže se da je potrebno g^{-1} da deluje

To nij res delovanje

$$\text{ZRF} \quad 1 \cdot f(\bar{x}) \quad f(1^{-1}x) = f(x) \quad \checkmark$$

$$(g \cdot hf)(x) = hf(g^{-1}x) =$$

$$f(h^{-1}g^{-1}x) = f((gh)^{-1}x) = (g \cdot h) \cdot f(x) + 1$$

$$DN: \begin{array}{ccc} G \curvearrowright X & G \curvearrowright Y \\ (g, x) \mapsto gx & (g, y) \mapsto gy \end{array}$$

Potom $G \curvearrowright Y^X$

$$(g, f) = g \cdot f$$

$$g \cdot f(x) = g \cdot f(g^{-1}x)$$

6) V nejbo vektorski prostor

$GL(V)$ .... vsi automorfizmi prostora V

$$GL(V) \cdot V \longrightarrow V$$

$$(R, v) \mapsto Rv$$

To je delovanje

?) K komutativen kôlôbar $\Rightarrow 1$

$$K[x_1, \dots, x_n]$$

S_n deluje na $K[x_1, \dots, x_n]$

$$\delta \cdot p(x_1, \dots, x_n) = p(x_{\delta(1)}, \dots, x_{\delta(n)})$$

to je delovanje

Orbite stabilizatorji, fiksne točke delovanja

Def.: Nej grupa G deluje na množici X

1) Za $x \in X$ je ORBITA elementa x množica

$$G \cdot x = \{g \cdot x : g \in G\}$$

2) Za $x \in X$ je stabilizator točke X

$$\text{množica } G_x = \{g \in G : gx = x\}$$

3) Za $g \in G$ je množica fiksnih točk

$$g \cdot j^g \quad X^g = \{x \in X : gx = x\} = \text{fix}(g)$$

4) fiksne točke delovanja (invariante)

$$X^G = \bigcap_{g \in G} X^g = \{x \in X : \forall g \in G. gx = x\}$$

Lemaj: Nej G deluje na X

Recimo da $g \cdot x = y$

Potem je $x = g^{-1}y$

Dokaz:

$$x = 1 \cdot x = g^{-1}(g \cdot x) = g^{-1}y$$

Traditer: Nagj. G deluje na X
Potem je $G_x \leq G$

Dokaz:

$$1 \in G_x \text{ tarej } G_x \neq \emptyset$$

$$g, h \in G_x \quad gx = x = hx$$

$$(gh^{-1})x = g \cdot \underbrace{(h^{-1}x)}_{\text{Lemma}} = g \cdot x = x$$

Trditev: Naj G deluje na X . Na X vpeljemo relacijo $x,y \in X : x \sim y \Leftrightarrow \exists g \in G. y = g \cdot x$

Potem je $\sim$ ekvivalentne relacija na X in ekvivalenčni razred elemente x jo njegeva orbita Gx

Dokaz

Refleksivnost $\forall x \in X$

Simetričnost $\forall x,y \in X. y = g \cdot x \Rightarrow x = g^{-1} \cdot y$

tranzitivnost $\forall x,y,z \in X. y = g \cdot x \wedge z = h \cdot y \Rightarrow z = h \cdot g \cdot x = h \cdot y = z$

Ekvivalenčni razredi x_G

$$[x] = \{y \in X : y \sim x\} = \{y \in X. \exists g \in G. y = g \cdot x\} = Gx$$

Oznake: koncentrično množico po zg. relaciji označimo $X/G = X/\sim =$

$$= \{G \cdot x : x \in X\}$$

X/G je prostor orbit

Delovanju, ki ima eno samo orbito pravimo

tranzitivno delovanje

Zájed

1) Naj G deluje na G = levim množením.

$$x \in G : Gx = \{gx : g \in G\} = G$$

$$h \in G \Rightarrow h = h \cdot x^{-1} \cdot x$$

Transitivno delovanje

$$Gx = \{g \in G : gx = x\} = \begin{cases} 1 \\ \downarrow \\ g = 1 \end{cases}$$

$$G^g = \{x \in G : gx = x\} = \begin{cases} \emptyset : g \neq 1 \\ G : g = 1 \end{cases}$$

② G nej deluje na G s kanjugáciou

$$G \times G \longrightarrow$$

$$(g, h) \mapsto g * h = ghg^{-1}$$

$$x \in G$$

$$G_x = \{g \in G; g * x = x\} = \{g \in G; g * g^{-1} = x\}$$

$$= \{g \in G, g * x = x * g\} =: C_G(x)$$

..., centralizator elementu $x \in G$

$$\text{Orbita } x \text{-a } G * x = \{g * x; g \in G\} =$$

$$= \underbrace{\{g * g^{-1}; g \in G\}}_{\text{kanjugáciu rázred elementu } x \in G} = C_G(x)$$

kanjugáciu rázred elementu $x \in G$

$$G^G = \{x \in G; g * x = x\} = \{x \in G, g * x = x * g\} = C_G(G)$$

$$G^G = \bigcap_{g \in G} G^g = \bigcap_{g \in G} C_G(g) = Z(G)$$

3) $H \leq G$: G deluje na G/H

Orbitor xH

$$G(xH) = \{g \cdot xH; g \in G\} = G$$

transitívne delovanie

Fikone točke (invariantne) delovacie

$$K[x_1, \dots, x_n]^{S_n} = \text{tieto polinomy, kde jih}$$
$$\left\{ \begin{array}{l} \forall \delta \in S_n, \delta \cdot p(x_1, \dots, x_n) = p(x_{\delta(1)}, \dots, x_{\delta(n)}) \end{array} \right\} =$$
$$\{ p(x_1, \dots, x_n) : \forall \delta \in S_n, p(x_{\delta(1)}, \dots, x_{\delta(n)}) \} =$$

symetrické polinomy

$$x_1 + x_2 + x_3$$

$$x_1 x_2 + x_2 x_3 + x_1 x_3$$

Izrek o orbiti in stabilizatorju

Naj grupa G deluje na množici X
orbita $\leftarrow$ indeks stabilizatorja

- a) $\forall x \in X. |G \cdot x| = |G : G_x|$ (deluje tudi
na nekončne grupe)
- b) G končna grupa $\Rightarrow |G| = |Gx| \cdot |G_x|$

Dokaz:

a) Izsemam bijekcijo med množicama
 Gx in G/G_x

$$\alpha: Gx \longrightarrow G/G_x$$

$$\alpha: g \cdot x \mapsto g \cdot G_x$$

Ali je α dobro definirana

$$gx = hx \Rightarrow g \cdot G_x = h \cdot G_x$$

$$gx = hx$$

$$h^{-1}g \cdot x = x$$

$$h^{-1}g \text{ stabilizira } x \Rightarrow h^{-1}g \in G_x$$

$$\Rightarrow h \cdot G_x = g \cdot G_x$$

α je surjektivna

α injektivna

$$g \cdot G_x = h \cdot G_x \Rightarrow h^{-1}g \in G_x \Rightarrow$$

$$h^{-1}g \cdot x = x$$

$$gx = hx$$

✓

b) direktna posledica

Izrek

Nej grupa G deluje na X , X konena množica. Potem obstajajo elementi

$$x_1, \dots, x_r \in X - X^G$$

$\nwarrow$ kisti x_i ki jih vse gji postopoma

$$|X| = |X^G| + \sum |G : G_{x_i}|$$

Dokaz: Množica X je disjunktna unija nekih orbit delovanja.

$$x \in X^G \Rightarrow |Gx| = 1$$

Vsake akra točke ima enoelementno orbit

Ostali elementi in jih je r (ker je G konena)

recimo da jih je r (ker je G konena)

$$\text{torej } |X| = |X^G| + |Gx_1| + \dots + |Gx_r|$$

$\uparrow$ $\nwarrow$ vsi ostale
orbiti z 1 elementom orbiti

x_i : jih se predstavijo reči o teh orbit velikosti več kot 1

$$* |X| = |X^G| + |G : G_{x_1}| + \dots + |G : G_{x_r}| =$$

$$= |X^G| + \sum_{i=1}^r |G : G_{x_i}|$$

Posledica:

Naj bo G končna p -grupa, ki deluje na končni množici X .

Potem velja

$$|X| \equiv |X^G| \pmod{p}$$

Dokaz:

Po prejšnjem izreku lahko napišemo

$$|X| = |X^G| + \sum_{i=1}^r |G : G_{x_i}| \quad x_i \text{ niso fikne točke}$$

Ker x_i niso fikne točke, $G_{x_i} \neq G$

G_{x_i} je prava podgrupa $|G : G_{x_i}| = \frac{|G|}{|G_{x_i}|}$
je deljivo s p

$$\text{Sledi: } p \mid (|X| - |X^G|)$$

Izrek (Burnsideova lema)

Naj končna grupe G deluje na končno množico

$$|X/G| = \frac{1}{|G|} \sum_{g \in G} |X^g|$$

Dokaz: Izračunamo moč množice

$\{(g, x) \in G \times X; gx = x\}$ na dve načine

$$\begin{aligned} & |\{(g, x) \in G \times X; gx = x\}| = \\ &= \sum_{x \in X} |\{g \in G; gx = x\}| = \sum_{x \in X} |G_x| = \\ &= \sum_{x \in X} \frac{|G|}{|G_x|} = |G| \cdot \sum_{x \in X} \frac{1}{|G_x|} = \\ &= |G| \sum_{\substack{\sigma \in X/G \\ \text{orbit}}} \underbrace{\sum_{x \in \sigma} \frac{1}{|G_x|}}_{\text{orbite}} = |G| \cdot \underbrace{\sum_{\substack{\sigma \in X/G \\ \text{orbit}}} \frac{1}{|\sigma|}}_1 = \\ &= |G| \cdot \sum_{\sigma \in X/G} 1 = |G| \cdot |X/G| \end{aligned}$$

drugi način

$$|\{(g, x) \in G \times X; gx = x\}| =$$

$$\sum_{g \in G} |\{g x = x\}| = \sum_{g \in G} |X^g|$$

Primer:

barvamo ogljisca z n barvami;

je isto barvanje

st barvanj glede nato identifikacija

X ... množica vseh barv $\square$ z n barvami

$$|X| = n^4$$

r ... rotacija za 90°

$$G = \{id, r, r^2, r^3\}$$

G deluje na X $|X/G| = ?$

$$|X/G| = \frac{1}{4}(|X^{id}| + |X^r| + |X^{r^2}| + |X^{r^3}|)$$

$$|X^{id}| = |\{\text{kakšna barvanje, ki jih id pusti nemeni}\}| = |X| = n^4$$

$$|X^r| = |\{x \text{ za } 90^\circ \text{ pusti nemeni}\}| = \underbrace{n}_{\text{barva}}^n$$

$$\text{Podobno } |X^{r^2}| = n$$

$$|X^{r^3}| = n^2$$

$$|X/G| = \frac{1}{4}(n^4 + 2n + n^2)$$

Razredna formula in Cauchyjev izrek

Posledica: Razredna formula

Naj bo G končna grupa

Potem obstajajo $x_1, \dots, x_r \in X - Z(G)$

de velja $|G| = |Z(G)| + \sum_{i=1}^r |G : C_G(x_i)|$

$$C_G(x_i) = \{g \in G \mid gx_i = x_i g\}$$

Dokaz: direktna uporaba s posebnimi

formule ko $G \curvearrowright G$ s konjugiranjem

$$G \times G \rightarrow G$$

$$(g, x) \mapsto gxg^{-1}$$

Posledica: Maj ba G končna grupa.

Potem je $Z(G) \neq \{1\}$

Dokaz: $B\bar{S} \geq S^G_n$; abelova

$$\exists x_1, \dots, x_r \in G - Z(G)$$

$$|G| = |Z(G)| + \sum_{i=1}^r |G : C_G(x_i)|$$

$\nearrow$
 $C_G(x_i) \neq G$, ker potem b:
 $x_i \in b : 1 \cup \text{centri}$

zato $p \mid |G : C_G(x_i)|$

Tampi mora biti: $p \mid |Z(G)|$

■

Posledica: Naj bo G grupa mod p^2 .

Potem je G abelova

Dokaz: Naj bo G nekomutativna grupa

mod p^2 . Sledi: $|Z(G)| = p$

$|G/Z(G)| = p$ torej je ciklična

$$G/Z(G) = \{1_Z(G), xZ(G), \dots, x^{p-1}Z(G)\}$$

$$G = Z(G) \sqcup xZ(G) \sqcup \dots \sqcup x^{p-1}Z(G)$$

Vzemimo $a, b \in G$

$$a \notin x^i Z(G) \quad b \notin x^j Z(G)$$

$$a = x^i z_1 \quad b = x^j z_2$$

$$ab = x^i z_1 \cdot x^j z_2 \quad z_1, z_2 \text{ sta v centru}$$

$$\text{torej } ab = x^i \cdot x^j z_1 \cdot z_2 = x^j x^i z_1 z_2 =$$

$$= x^j z_2 x^i z_1 = ba$$

torej je G abelova

ker sta potencije iste glede elemente

Izrek (Cauchyjev izrek)

Naj bo G končna grupa in naj pravstvilo p deli $|G|$. Potem v G obstaja element reda p .

Dokaz:

Za abelove grupe smo izrek že dokazali:

Indukcija po $|G|$

$|G|=p$: je cikločna točka ✓

Naj bo G grupa mod n in naj izrek velja za vse grupe manjših mod'

Besedilo G ni abelova. Uporabimo razredno formulo

$$n = |G| = Z(G) + \sum_{i=1}^r |G : C_G(x_i)| \quad x_i \notin Z(G)$$

Rečimo da $p \mid |Z(G)|$

$\Downarrow$
abelova grupa

Potem po Cauchyjevu izreku za abelove grupe center vsebuje element reda p ✓

Lahko predpostavim da $p \nmid |Z(G)|$

Po razredni formuli

$$\exists i : p \nmid |G : C_G(x_i)| = \frac{|G|}{|C_G(x_i)|}$$

Sledi: $p \mid |C_G(x_i)|$

$C_G(x_i)$ je prava podgrupa in je manjša od $|G|$
po indukcijski predpostavki: $C_G(x_i)$
vsebuje element red p

Izrek (i) Sylowa

Motivacija:

Lagrangev izrek: G končna $H \leq G$
 $\Rightarrow |H| \mid |G|$

Obraz? Recimo da $k \mid |G|$. Ali vedno obstaja $H \leq G$, $|H|=k$?

An nima podgrupe modi 6 :=
Kaj če izberemo delitelj $|G|$ ki je potenza nekega prastevila?

Def: Maj bo G končna grupa, $H \leq G$

Pravimo da je H p -podgrupa Sylowa v G , če je

- $|H|=p^{\alpha}$

(Naj večji p -delitelj
prastevila
pa modi)

- $p^{\alpha} \mid |G|$

- $p^{\alpha+1} \nmid |G|$

Trek Sylowa:

Naj bo G končna grupa $p \mid |G|$

- a) Če $p^e \mid |G|$ potem v G obstaja podgrupa modi p^e
(med drugim v $|G|$ obstaja vsaj ena p -podgrupa Sylowa)
- b) Vsake p -podgrupa v G je vsebovana v neki p -podgrupi Sylowa
- c) Vse p -podgrupe Sylowa v G so konjugirane med sabo
- d) Naj bo n_p število p -podgrup Sylowa v agrupi G . Potem veljata dve zvezni
- $n_p \mid |G|$
  - $n_p \equiv 1 \pmod{p}$

Dokaz:

a) z indukcijo po moci $n=|G|$

$$n=p \quad \text{ocitno}$$

Recimo da trditev za vse grupe moci $< n$

Dokazujemo za grupe moci n

Locimo dve možnosti:

i) $p \mid |Z(G)| \Rightarrow Z(G)$ vsebuje element reda p

Naj bo Z podgrupa v $Z(G)$ generirana s tem elementom. Z je edinka v G

Oglejmo si G/Z

$$|G/Z| = \frac{n}{p} \quad \text{v}^n$$

če je $p^e \mid |G| \Rightarrow p^{e-1} \mid |G/Z|$

Po indukcijski predpostavki grupa G/Z vsebuje podgrupo moci p^{e-1} . Ta podgrupa je oblike H/Z ker je $H \subseteq G$

$$|H| = |H/Z| \cdot |Z| = p^{e-1} \cdot p = p^e$$

ii) p ne deli $|Z(G)|$

Razredna enakost: $|G| = |Z(G)| + \sum_{i=1}^k |G : C_G(x_i)|$
 $x \in G - Z(G)$

Po predpostavki: $\exists i. \ p \nmid |G : C_G(x_i)|$

$$p^e \mid G = \underbrace{|G : C_G(x_i)|}_{p \nmid} \cdot \underbrace{|C_G(x_i)|}_{p^e \mid}$$

$p^e \mid C_G(x_i)$ ampak $|C_G(x_i)| < |G|$

(ker x_i ni v centru)

Po indukcijski predpostavki $C_G(x_i)$ vsebuje podgrupo moci p^e

b) Dokaž

Pomožen rezultat od zadnjic:

G končna p-grupa $G \curvearrowright X$ ($|X| < \infty$)

Tonem $|X| \equiv |X^G| \pmod{p}$

Po a) tacki v G obstaja vsajena p-podgrupa Sylowa S .

Naj bo sedež $H \leq G$ p-podgrupa

$$X = G/S = \{xS : x \in G\}$$

$H \curvearrowright X$ z levim množenjem

$$a \in H : a \cdot (xS) = (ax)S$$

Po $\star$ $|X| \equiv |X^H| \pmod{p}$

$$|X| = |G/S| = \frac{|G|}{|S|} \quad \text{zarač množinskega faktora}$$

po tem $|X^H| \neq \emptyset$ $|X|$ ni deljivo s p

$$\exists x_0 \in X^H$$

$$x_0^{-1} \neq \emptyset$$

$$\forall a \in H : ax_0S = x_0S$$

$$x_0^{-1}ax_0S = S$$

$$x_0^{-1}ax_0 \in S \Rightarrow \forall a \in H$$

$$a \in x_0Sx_0^{-1} \Rightarrow \forall a \in H$$

$$H \subseteq x_0Sx_0^{-1}$$

$$x_0Sx_0^{-1} \leq G$$

$$|x_0Sx_0^{-1}| = |S| \quad (\text{koneciranje je bijekcija})$$

Zato je $x_0Sx_0^{-1}$ tudi p-podgrupa Sylowa

ki vsebuje H

c) Dokaž

S naj bo fiksna p -podgrupa Sylova

H naj bo poljubna p -podgrupa Sylova

Po b) $\exists x \in G. H \subseteq xSx^{-1}$

H in xSx^{-1} sta p -podgrupe Sylova v G , torej imata isto množ. Zato $H = xSx^{-1}$

d) Dakoč

$X = \text{Syl}_p G = \{\text{vse } p\text{-podgrupe Sylowa}\}$

$$= \{xSx^{-1}; x \in G\}$$

$$n_p = |X|$$

G naj deluje na X s konjugiranjem

$S \in X$: orbita S -ja glede na to delovanje

$$\{g \cdot S; g \in G\} = \{gSg^{-1}; g \in G\} = X$$

stabilizator S_g : $\{g \in G; g \cdot S = S\} =$

$$= \{g \in G; gSg^{-1} = S\} = N_G(S)$$

(normalizator S v G)

ljud o orbiti in stabilizatorju:

mod orbite $S = \text{indeks stabilizatorja v } G$

$$|X| = |G : N_G(S)| \quad n_p = |G : N_G(S)|$$

deli $|G|$

Naj S deluje na X s konjugiranjem

$$P_0 \nmid |X| = |X^S| \pmod{p}$$

n_p''

$$\text{Trdimo } X^S = \{SS^{-1}\}$$

Gotovo velja $S \in X^S$

Naj bo $T \in X^S$

$$\forall s \in S. sT = T$$

$$sTs^{-1} = T \quad \forall s \in S$$

z drugim: besedami $S \subseteq N_G(T)$

S je p -podgrupa Sylowa v $N_G(T)$

Po c) sta T in S konjugirani v $N_G(T)$

$$\exists y \in N_G(T). S = yTy^{-1} \stackrel{y \in N_G(T)}{=} T$$

Dobimo $n_p \equiv 1 \pmod{p}$

Opomba:

Iz dokaza sledi:

$$n_p = |G:N_G(S)| \quad S \text{ neke podgrupa sylowa}$$

$$n_p = 1 \Leftrightarrow |G:N_G(S)| = 1$$

$$\Leftrightarrow G = N_G(S) \Leftrightarrow S \triangleleft G$$

"edina p-podgrupa sylowa je edinka"

Primer:

p, g različni prostovlni $p < g$

Kaj lahko pavema o grafih modi $p \cdot g$

$$|G| = p \cdot g$$

$\forall G$ obstaja vsaj ena p -podgrupa Sylowa

$$P, |P|=p$$

$\forall G$ obstajajo vsajene g -podgrupe
Sylowa $Q, |Q|=g$

$n_p | p \cdot g$ in $n_p \equiv 1 \pmod{p}$ $n_p \in \{1, g\}$

$n_g | p \cdot g$ in $n_g \equiv 1 \pmod{g}$ $n_g \in \{1\}$

(ker je $\exists$ biljek $p \pmod{g}$ $p \equiv 1 \pmod{g}$
ampak $p < g$)

Torej Q je edina g -podgrupa Sylowa

$$\Rightarrow Q \trianglelefteq G (\Rightarrow G \text{ ni enostavna})$$

Opazimo: $|P \cap Q|$ deli $p = n_g$

$$\Rightarrow |P \cap Q| = 1, P \cap Q = \{1\}$$

Ker je Q edinka v G je $PQ \leq G$

$$|PQ| = \frac{|P| \cdot |Q|}{|P \cap Q|} = p \cdot g = |G|$$

$$PQ = G$$

Glede n_p imamo dve možnosti:

$$\textcircled{1} \quad n_p = 1 \Rightarrow P \trianglelefteq G$$

$$P, Q \trianglelefteq G \quad PQ = G \quad P \cap Q = \{1\}$$

$$G = P \times Q \cong \mathbb{Z}_p \times \mathbb{Z}_g \cong \mathbb{Z}_{p \cdot g}$$

$$\textcircled{2} \quad n_p = g$$

$$\text{Lahko se razdi: } |S_3| = 2 \cdot 3$$

Ena 3-podgrupa Sylowa:

$$Q = \langle (1 \ 2 \ 3) \rangle$$

imamo 3 2-podgrupe Sylowa

$$\langle (1 \ 2) \rangle, \langle (1 \ 3) \rangle, \langle (2, 3) \rangle$$

DN vse grupe modi ??

Končne enostavne grupe

Def: Grupa G je enostavna, če sta
 $\{1\}$ in G edini edinki:

Kako razgledajo končne enostavne grupe?

Primer: G končna abelova grupa. Kdaj je
enostavna

"
Abelova grupa z natančno določenim podgrupama

$$DN: |G|=p \wedge G \cong \mathbb{Z}_p$$

Primer:

$$A_n \leq S_n \quad |S_n : A_n| = 2 \Rightarrow A_n \text{ je edinkig}$$

$A_3 \cong \mathbb{Z}_3$ en esterke

A_n ni en esterke

$$N = \langle (12)(34), (13)(24) \rangle \cong \underbrace{\mathbb{Z}_2 \oplus \mathbb{Z}_2}$$

Kleinova
estruktura

DN:

$$\forall \pi \in A_n, \pi(12)(34)\pi^{-1} \in N$$

$$\pi(13)(24)\pi^{-1} \in N$$

Izrek:

Ce je $n \geq 5$ je A_n enostavna

Dokaz: $N \neq A_n$. $N \neq S_3$

Dokazemo da je $N = A_n$

(1) Recima de N vsebuje vsaj en tričikel

$B\ddot{S}ZS$. $(123) \in N$

Vzemimo permutacijo

$\sigma = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & \dots & n \\ a & b & c & \dots & t \end{pmatrix}$ naj bo sode
permutacija

$\sigma(123)\sigma^{-1} \in N$

$\begin{pmatrix} a & b & c \\ \vdots & \vdots & \vdots \end{pmatrix}$

Torej $(a \ b \ c) \in N$ za vsa a, b, c

Anje generirane z useni 3-cikli

Torej $N = A_n$

(2) N ne vsebuje nobenega 3-cikla

Lactimo se vec primer

2.1 Recima de Π , vsebuje Π kette
razcev na disjunktni cikle vsebuje
cikel dolzine ≥ 4

$\Pi = (a_1 \ a_2 \ a_3 \ a_4 \ \dots) \ (\dots) \ \dots \ (\dots)$

Potenje

$\Pi' = (a_1 \ a_2 \ a_3) \Pi (a_1 \ a_2 \ a_3)^{-1} \in N$

$\Pi' = (a_2 \ a_3 \ a_1 \ a_4 \ \dots) \ (\dots) \ \dots \ (\dots)$

Potenje $\Pi' \Pi'^{-1} \in N$

$\Pi' \Pi'^{-1} = (a_2 \ a_4 \ a_1) \in N$

N vsebuje tudi 3-cikl $\rightarrow$

(2.2) pi ne vsebuje nobene permutacije

kette razcev na disjunktni cikle

bi vseboval cikel dolzine ≥ 4

(2.2.1) Recima de imenu v N
permutacija oblike

$\Pi = (a \ b \ c) (a' \ b' \ c') \dots$

Potenje tudi

$\Pi' = (a' \ b' \ c) \Pi (a' \ b' \ c)^{-1} \in N$

$\Pi' = (a \ b \ a') (c \ c' \ b') \dots$

$\Pi' \Pi \in N$

$\Pi' \Pi = (a \ a' \ c \ b \ c') \quad$ Torej je
cikel dolzine vec kot 4 $\rightarrow$

(2.2.2) Recima de je v N permutacija

oblike $\Pi = (a \ b \ c) \dots$ sodskrivljena transpozicija

$\Pi^2 \in N$

$\Pi^2 = (abc)^2 = (acb)$ $\rightarrow$

(2.2.3) ostane se primer kje je vsi

elementi N produkt sodega stevila
transpozicij

Lactimo da je možnost

(2.2.3.1) Recima de je $(a, b) (a' b')$ v N

$(acb)(a'b)(a'b')(acb)^{-1} \in N$

$= (a \ c) (a' \ b')$

Opazimo:

$\underbrace{(a \ b)}_{\in N} \underbrace{(a' b')}_{\in N} \underbrace{(a \ c)}_{\in N} \underbrace{(a' b')}_{\in N} = (a \ c \ b) \in N$

$\rightarrow$

(2.2.3.2) V elementu N je produkt ≥ 4

disjunktnih transpozicij

$\Pi = (a_1 \ b_1) (a_2 \ b_2) (a_3 \ b_3) (a_4 \ b_4) \dots \in N$

Potenje $\Pi' = (a_3 \ b_2) (a_2 \ b_1) \Pi (a_2 \ b_1) (a_3 \ b_2)$

$\Pi' = (a_1 \ a_2) (a_3 \ b_1) (b_2 \ b_3) (a_4 \ b_4) \dots$

$\Pi' \Pi \in N$

$\Pi' \Pi = (a_1 \ a_3 \ b_2) \dots$ $\rightarrow$

$\square$

Izberite se: (klasifikacija končnih enostavnih grup)

če je G končna enostavna grupa, potem sodi veno od naslednjih kategorij:

1) $\mathbb{Z}_p$, $p \in \mathbb{P}$

2) A_n $n \geq 5$

3) grupe L : jevnega tipa

npv: $SL_n(F)$

$$Z(SL_n(F)) = \{\lambda I, \lambda^n = 1\}$$

$$PSL_n(F) = \frac{SL_n(F)}{Z(SL_n(F))} \dots \text{projektivna}$$

je enostavna
(zakrov) vseh n)

4) 26 sporadičnih grup

Največja med njimi: je POŠAST
Moonshine theory ponovno s to grupo

Zakej so enostavne grupe $\Sigma \Sigma$?

$\kappa_{\text{sigma sigma}}$

G končne grupe

Če G ni enostavna, potem $\exists M \triangleleft G$ ki n:

rsebarana v nekaj vecji edinki (maksimalne edinki)

G/M je enostavna grupa

Poštepel nedeljujemo

$G \triangleleft M_1 \triangleleft \dots \triangleleft M_k \triangleleft \Sigma^1$

$G/M \quad M/M_1 \quad \dots \quad \frac{M_{k-1}}{M_k} \quad M_k$ vse enostavne

To je kompozicijska vrsta grupe

M_k poznamo in $\frac{M_{k-1}}{M_k}$ tudi poznamo

vse možnosti za M_{k-1}

Resljive grupe

Grupa G je resljiva, če obstaja

konečna zaporedje podgrup

$$\{1\} = G_0 \triangleleft G_1 \triangleleft G_2 \triangleleft \dots \triangleleft G_k$$

Vsebujo edinko večji
in kakšna velja: $\frac{G_{i+1}}{G_i}$ je abelova

Primer:

- 1) Abelove so vse resljive: $\{1\} \triangleleft G$
- 2) $A_n \triangleright \langle (12)(34), (13)(24) \rangle \triangleright \{1\}$
 $\downarrow$
kvocient
imamo 3
torej je abelova
- 3) $S_n \triangleright A_n \triangleright \langle (12)(34), (13)(24) \rangle \trianglelefteq \{1\}$
- 4) G je nekomentativna enostavna grupa
 $A_n \geq 5$ niso resljive

Trditev: Nej bo G resljive.

1) $H \leq G$ je tudi resljiva

2) $N \trianglelefteq G \Rightarrow G/N$ je resljiva

Dokaz:

imemo $\{1\} = G_0 \triangleleft \dots \triangleleft G_n = G$

$\frac{G_{i+1}}{G_i}$ so abelove

1) Gglejmo s:

$\{1\} = G_0 \cap H \triangleleft \dots \triangleleft G_n \cap H$
Faktorji vendarjev

$$\frac{G_{i+1} \cap H}{G_i \cap H} = \frac{G_{i+1} \cap H}{(G_{i+1} \cap G_i) \cap H} \cong \\ \cong \frac{(G_i \cap H)}{C_i} \leq \frac{G_{i+1}}{G_i}$$

$$\frac{H}{N \cap H} \cong \frac{HN}{N}$$
 abelova

$\frac{G_{i+1} \cap H}{G_i \cap H}$ podgrupe abelove je abelova

2) $\frac{G_{i+1} N}{N}$

$$\frac{\frac{G_{i+1} N}{N}}{\frac{G_i N}{N}} \cong \frac{G_{i+1} N}{G_i N} = \frac{G_{i+1} G_i N}{G_i N} \cong$$

$$\cong \frac{G_{i+1}}{G_{i+1} \cap G_i N} \cong \frac{\frac{G_{i+1}}{C_i}}{\frac{G_{i+1} \cap G_i N}{G_i}} \leftarrow \text{abelova}$$

kocient abelove je abelova

Trditev:

Naj bo G grupa in $N \triangleleft G$

če sta $N :> G/N$ rešljivi;

je tudi G rešljivo

Dokaz: $\{1\} = N_0 \triangleleft \dots \triangleleft N_k = N$

N_{i+1}/N_i abelovo

$$\{1\} = \frac{N_0}{N} \Rightarrow N_0 = N$$

$$\frac{N_0}{N} \triangleleft \frac{N_1}{N} \triangleleft \dots \triangleleft \frac{N_k}{N} = \frac{G}{N}$$

$$\text{abelovo } \frac{N_{i+1}}{N_i} \cong \frac{M_{i+1}}{M_i} \text{ je abelovo}$$

Versta za G

$$\{1\} \triangleleft N_0 \triangleleft \dots \triangleleft N_k = M_0 \triangleleft M_1 \triangleleft \dots \triangleleft M_l = G$$

■

Opomba: Izkaže se da so vse grupe l'ke moči rešljive

(Feit-Thompsonov izrek)

DN. G jo končne p-grupe potem je rešljiva

Nasvet $Z(G) \neq \{1\}$. (Hukarjeva po/G)

Kolaborji: polinomov (nad poljih)

$\mathbb{F}$ bo vedno polje

Pravimo da je polinom stopnje n ko

$$p(x) = a_n x^n + \dots + a_0 \quad a_n \neq 0$$

Stopnja n;čelnega polinoma je $-\infty$

Opazimo:

$$\text{st}(p(x) \cdot g(x)) = \text{st}(p(x)) + \text{st}(g(x))$$

(ker produkt dveh neničelnih n_1, n_2 neničelnih)

Ker je $\mathbb{F}$ polje

Opomba: $\mathbb{Z}_n[x]$

$$p(x) = 2x^2 + 1$$

$$g(x) = 2x^3 + 1$$

$$\text{st}(p(x) \cdot g(x)) = 3 \neq \text{st}(p(x)) + \text{st}(g(x))$$

Posledica:

Kdaber $F[x]$ je brez deliteljev nica

Obrnjeni elementi $F[x]$ so najmanje nenični konstantni polinom:

Dokaz: sledi iz formule za st($p(x), q(x)$)

Izrek: Osnovni izrek o deljenju polinoma
Za poljubne polinome $f(x)$ in $g(x)$ iz
 $\mathbb{F}[x]$, $g(x) \neq 0$, obstajata enodno
določena polinome $k(x)$ in $r(x)$ da je

$$f(x) = k(x) \cdot g(x) + r(x)$$

$$\text{st}(r(x)) < \text{st}(g(x))$$

Dokaz: $f(x) = a_m x^m + \dots + a_0 ; a_m \neq 0$
(BESZS $f(x) \neq 0$)

$$g(x) = b_n x^n + \dots + b_0 ; b_n \neq 0$$

Indukcija po m

(BESZS $m \geq n$ (če $m < n$, potem $k(x) = 0$
in $r(x) = f(x)$))

Baza indukcije: $m = 0$

$$a_0 = (a_0 b_0)^{-1} \cdot b_0 + 0 \quad (\text{ker } a_0 \vee \mathbb{F})$$

Recimo da velja za vse polinome stopnje $< m$

$$a_m \cdot b_n^{-1} x^{m-n} \cdot g(x) = a_m x^m + \dots$$

$f(x) - a_m b_n^{-1} x^{m-n} \cdot g(x)$ polinom stopnje $< m$

$$f(x) - a_m b_n^{-1} x^{m-n} \cdot g(x) = k_1(x) \cdot g(x) + r(x)$$

$$f(x) = \underbrace{(k_1(x) + a_m b_n^{-1} x^{m-n})}_{k(x)} g(x) + r(x)$$

Analognost:

$$f(x) = k_1(x) g(x) + r_1(x) = k_2(x) g(x) + r_2(x)$$

$$\begin{aligned} \text{st}(r_1(x)) &< \text{st}(g(x)) \\ \text{st}(r_2(x)) &< \text{st}(g(x)) \end{aligned}$$

$$(k_1(x) - k_2(x)) \cdot g(x) = r_2(x) - r_1(x)$$

Primerjamo stopnji:

$$\text{st}(r_2(x) - r_1(x)) < \text{st}(g(x))$$

$$\text{st}((k_1(x) - k_2(x)) \cdot g(x)) \geq \text{st}(g(x)) \text{ Če}$$

$$k_1 - k_2 \neq 0$$

$$\text{torej} \Rightarrow k_1 = k_2 \Rightarrow r_2 = r_1$$

Posledica: V ideal v kolobarju $\mathbb{F}[x]$ je
glavní (generiran zemim elementom)

($I = \{0\}$ $I = \{ka; k \in \mathbb{K}\}$ ker je $\mathbb{K}$ komutativen)

Dohaz:

$I \triangleleft \mathbb{F}[x]$ poljuben ideal

$$I = \{0\} \Rightarrow I = (0)$$

$$I = \mathbb{F}[x] \Rightarrow I = (1)$$

$$I \notin \{\{0\}, \mathbb{F}[x]\}$$

V I lahko najdemo neničeln polinom
 $p(x)$ najnižje možne stopnje

Trdimo $\underline{I = (p(x))}$

Vzemimo poljuben $f(x) \in I$

$$\underbrace{f(x)}_{\in I} = \underbrace{k(x) \cdot p(x)}_{\in I} + r(x) \Rightarrow r(x) \in I$$
$$\text{st}(r(x)) < \text{st}(p(x))$$

$$\Rightarrow r(x) = 0 \Rightarrow$$

$$f(x) = k(x) \cdot p(x)$$

$\exists c \quad p(x) \in F[x] \quad a \in F \quad p(x) = \sum_{j=0}^n a_j x^j$

$$p(a) = \sum a_j a^j \in F$$

a je nista polinoma $p(x)$, $\exists c \in F$ je $p(c) = 0$

Opozba: $p(x)$ .... abstraktna vrednost x^j

Polinom lahko gledamo kot $p: F \rightarrow F$
 $a \mapsto p(a)$

(polinomske funkcije)

Polinomov ne merimo identificirati s polinomskimi funkcijami:

$$\mathbb{Z}_2[x]$$

$$p(x) = 0 \quad g(x) = x^{2025} + x$$

razdilne polinome

$$p: \mathbb{Z}_2 \rightarrow \mathbb{Z}_2 \quad g: \mathbb{Z}_2 \rightarrow \mathbb{Z}_2$$

$$0 \mapsto 0$$

$$0 \mapsto 0$$

$$1 \mapsto 0$$

$$1 \mapsto 0$$

Teoretički: $p(x) \in \mathbb{F}[x] \quad a \in \mathbb{F}$

a je nula polinoma $p \Leftrightarrow$ polinom
 $(x-a)$ deli $p(x)$

Dokaz: $p(x) = k(x) \cdot (x-a) + r(x)$

a nula $p(x)$

$$p(a) = k(a) \cdot 0 + r = 0 \\ \Leftrightarrow r = 0$$

□

Posledica:

$p(x) \in \mathbb{F}[x]$ neničeln

Potem je v $\mathbb{F}$ krajnjemu st($p(x)$) nikel polinom

Dokaz: indukcija po stopnji;

nerazcepni polinomi

Def: Naj bo $p(x) \in \mathbb{F}[x]$ stopnje ≥ 1

Pravimo da je $p(x)$ nerazcepna nad $\mathbb{F}$, če
iz enakosti $p(x) = g(x)h(x)$, $g(x), h(x) \in \mathbb{F}[x]$

Stoti da je eden od $g(x)$ in $h(x)$ konstanten

Primer:

$\mathbb{C}[x]$ nerazcepni polinomi so natančno

linearni polinomi;

$\mathbb{R}[x]$ linearni polinomi in kvadratni polinomi
brez nicoel

Trditv:

Naj bo $p(x) \in F[x]$ stopnje ≥ 1

a) Če $\text{st}(p(x)) = 1 \Rightarrow p(x)$ je nerazcepna

↳ Če je $\text{st}(p(x)) \geq 2$ in je $p(x)$ nerazcepna,
potem $p(x)$ nima nicle v F

c) Če je $\text{st}(p(x)) = 2 \vee \text{st}(p(x)) = 3 \Rightarrow$
 $p(x)$ je nerazcepna nad $F \Leftrightarrow$
 $p(x)$ nima nicle v F

Od tada je uvedeno $\mathbb{Q}[x]$

$p(x) \in \mathbb{Q}[x]$

Če $p(x)$ pomenimo s skupnim menovalcem koeficientov delimo polinom v $\mathbb{Z}[x]$

Def: $p(x) = a_n x^n + \dots + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$ je primitiven polinom če so $a_0, a_1, \dots, a_n$ teža celo števila

Trditev: (Gaussova lema)

Proizvod dveh primitivnih polinomov je
svet primitiven polinom

Dokaz:

Naj bosta $p(x), g(x) \in \mathbb{Z}[x]$ primitivne

Rečimo da $p(x) \cdot g(x)$ n. primitiven
zato obstaja nelo pravščilo p, k deli
vse koeficiente polinoma $p(x) \cdot g(x)$

$$p(x) \cdot g(x) \in p \cdot \mathbb{Z}[x] \triangleleft \mathbb{Z}[x]$$

$$\text{kaj je } \mathbb{Z}[x]/p\mathbb{Z}[x] \cong \mathbb{Z}_p[x]$$

$$\gamma: \mathbb{Z}[x] \longrightarrow \mathbb{Z}_p[x]$$

$\sum a_j x^j \longmapsto \sum (a_j + p\mathbb{Z}) x^j$ je homomorfizem
je surjektiven

$$\ker \gamma = p\mathbb{Z}[x]$$

$$\text{Torej } \mathbb{Z}[x]/p\mathbb{Z}[x] \cong \mathbb{Z}_p[x]$$

$p(x)$ je primitiven $\Rightarrow p(x) \notin \ker \gamma$
 $g(x)$ je primitiven $\Rightarrow g(x) \notin \ker \gamma$

$p(x) + p\mathbb{Z}[x]$ je nemravn element

$$(p(x) + p\mathbb{Z}[x]) (g(x) + p\mathbb{Z}[x]) =$$

$$p(x) \cdot g(x) + p\mathbb{Z}[x] = 0$$

Torej $\mathbb{Z}[x]/p\mathbb{Z}[x]$ delitelje nica terj

ime $\mathbb{Z}_p[x]$ delitelje nica

Ker je $\mathbb{Z}_p[x]$ r-eje nima deliteljev nica *

Izrek: Nej bo $f(x) \in \mathbb{Z}[x]$. Recimo da $f(x)$ ne moremo zapisati kot produkt dveh nekonstantnih polinomov v $\mathbb{Z}[x]$.
 Potem jo $f(x)$ nerazcepim v $\mathbb{Q}[x]$.

Dokaz:

Recimo da $f(x) = g(x) \cdot h(x)$ $g(x), h(x) \in \mathbb{Q}[x]$

Dokazujemo: ena od teh je konstanten

Zmobilimo se ulomku:

k = skupni menavalec koeficientov $g(x)$

l = skupni menavalec koeficientov $h(x)$

$$k \cdot l \mid f(x) = \underbrace{(k \cdot g(x))}_{\text{ceri koeficienti}} \cdot \underbrace{(l \cdot h(x))}_{\text{ceri koeficienti}}$$

ceri koeficienti $\in \mathbb{Z}[x]$

Dokaz (acecasy)
 $f(x) \in \mathbb{Z}[x]$

rečimo $f(x) = g(x) \cdot h(x)$

$\uparrow$

skupn: imenovalec l
skupn: imenovalec k

$$klf(x) = kg(x) \cdot l \cdot h(x)$$

d... največji skupn: delitev koeficienta $f(x)$

$$d_1 \dots -||- za kg(x)$$

$$d_2 \dots -||- za lh(x)$$

$$kl df_0(x) = d_1 d_2 g_0(x) \cdot h_0(x)$$

primitivn:

Po geugavilom sa $g_0(x) \cdot h_0(x)$ primitivn.

Največji skupn: koef $kl df_0(x) = kl d$

$$-||- \qquad \qquad d_1 d_2 g_0(x) h_0(x) = d_1 d_2$$

Torej $d_1 d_2 = kl d$

$$f_0(x) = g_0(x) h_0(x)$$

$$f(x) = df_0(x) = dg_0(x)h_0(x)$$

Po predpostavki mora Liki eden od polinomskih faktorjev konst

Izrek: (Eisenov kriterij)

Naj bo $f(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$

Naj bo p prstevilo, za katere velja:

i) $p \nmid a_n$

ii) $p \mid a_{n-1}, \dots, a_0$

iii) $p^2 \nmid a_0$

Potem je $f(x)$ nerazcegen nad $\mathbb{Q}(x)$

Dokaz:

Rocimo da ton: res.

Pa prejšnji izrek: obstajata nekonstantni polinomi $g(x), h(x) \in \mathbb{Z}[x]$ da je

$$f(x) = g(x) \cdot h(x)$$

$$g(x) = b_r x^r + \dots + b_0$$

$$h(x) = c_s x^s + \dots + c_0$$

Primerjavo koeficiente

$$b_0 \cdot c_0 = a_0$$

Ker $p \nmid a_0$ in $p^2 \nmid a_0 \Rightarrow p$ deli natančno enega od b_0, c_0 . Besed. $p \mid b_0 \wedge p \nmid c_0$

$$a_n = b_r c_s$$

Ker $p \nmid a_n \wedge p \nmid b_r, c_s$

Naj bo k najmanjši tak, da $p \mid b_0, \dots, b_{k-1}$ in p ne deli b_k $k \leq r$

$$a_k = \underbrace{b_k \cdot c_0 + b_{k-1} c_1 + \dots + b_0 c_k}_{\text{najmanjši deljiv sp}} \quad \underbrace{p \mid a_k \text{ deljiv sp}}$$

Primer:

p naj bo prastevilo

$$\Phi_p(x) = x^{p-1} + x^{p-2} + \dots + x + 1 \in \mathbb{Z}[x]$$

Ta polinom n: razcegen nad $\mathbb{Q}$.

Eisensteinov kriterij n: uporaben. Aljpac?

Trdi:

$$\Phi_p(x+1) = (x+1)^{p-1} + (x+1)^{p-2} + \dots + 1$$

Davalj je pokazati da je $\Phi_p(x+1)$ nerazcegen

$$(x-1)\Phi_p(x) = x^{p-1} \quad \text{premaksimo}$$

$$x\Phi_p(x+1) = (x+1)^{p-1}$$

$$\Phi_p(x+1) = x^{p-1} + \binom{p}{1}x^{p-2} + \binom{p}{2}x^{p-3} + \dots + \binom{p}{p-2}x + \binom{p}{p-1}$$

$$\binom{p}{1}, \dots, \binom{p}{p-1} \text{ so deljivi s } p$$

$$1 \text{ n: deljiv s } p$$

po Eisensteinku je $\Phi_p(x+1)$ nerazcegen nad $\mathbb{Q}$,
torej isto velja za $\Phi_p(x)$

Iz zorce $(x-1)\Phi_p(x) = x^{p-1}$ vidimo

$$\Phi_p(x) = \prod_{k=1}^{p-1} (x - \omega_k)$$

$$\omega_k = \cos \frac{2k\pi}{p} + i \sin \frac{2k\pi}{p} = e^{i \frac{2k\pi}{p}}$$

$\hookrightarrow$ primitive koren enote

Zu splaßen n :

$$\Phi_n(x) = \pi(x - \omega_k)$$
$$\omega_k = \cos \frac{2k\pi}{n} + i \sin \frac{2k\pi}{n} = e^{i \frac{2k\pi}{n}}$$

gibt ω_k in n Werte

Ist $\Phi_n(x)$ so tridiagonal ist
polynom in x so tridiagonal ist

$\Phi_n(x)$ ... cyclotomisch polynom

Razširitev polj

Definicija. Nej bosta K in F polji: $F \subseteq K$.

Potem pravimo da je polje K razširitev polja F , označka K/F

Zapledi:

$$R/Q \quad R \text{ je razširitev polja } Q$$

$$C/P, C/Q$$

$$Q(\sqrt{2}) = \{a+b\sqrt{2}; a, b \in Q\} \quad \text{je polje}$$

$$Q(\sqrt{2})/Q$$

Motivacija $\mathbb{R}/\mathbb{Q}$

Loga iracionalne števile: $\sqrt{2}$

$\sqrt{2}$ je ničla polinoma $x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$

Građa iracionalna števila: π

π n: ničla nekog $\checkmark$ polinoma $\nu \mathbb{Q}[x]$

Def: Najočitljivost razširitev polj + akt.

Pravimo:

a) a je algebraičen polinom $p(x) \in F[x]$
da je $p(a) = 0$

b) a je transcendenten nad F , ce
n: algebraičen nad F

Primer:

$\sqrt{2}$ je algebraičen nad $\mathbb{Q}$ in π je
transcendenten nad $\mathbb{Q}$

Definicija: Naj α $\in K/F$ razširitev polj

$\alpha \in K$ naj bo algebraičen nad F

Polinomu $p(x) \in F[x]$, kjer ima vodilni

Koeficient 1 velja da je $p(\alpha) = 0$ in je
nejmanjše stopnje med tistimi, revidčnim:
polinom, ki ustreza α pravimo **minimálni**
polinom elementa α nad F

DN: minimálni polinom je enolično določen

Teoretički:

Naj bo k/F razširitev polj, a ek nuj bo algebraičen nad F . Nuj bo $p(a) = 0$. ~~potem je~~

Naslednje teoretične so ekvivalentne:

i) $p(x)$ je minimalni polinom za a

ii) $p(x)$ je nerazcepna nad F

iii) $p(x)$ deli vsak polinom $f(x) \in F[x]$, za katerega je $f(a) = 0$

Dokaz:

i) $\Rightarrow$ ii) Če je $p(x)$ razcepna:

$$p(x) = g(x) \cdot h(x) \quad g(x), h(x) \in F[x] \\ \text{nekonstantne}$$

$$p(a) = g(a) \cdot h(a) = 0 \Rightarrow$$

$$h(a) = 0 \vee g(a) = 0$$

če ne prim. $g(a) = 0$ je $g(x)$ polinom,

ki ima nujjo stopnjo kot $p(x)$ in unike a

*

ii) $\Rightarrow$ iii)

$$I = \{f(x) \in F[x] : f(a) = 0\}$$

I ideal v $F[x]$. I je zato glavn:

ideal (ker je generiran z enim elementom)

$$\exists p_1(x) : I = (p_1(x)) = \{k(x) \cdot p_1(x) : k(x) \in F[x]\}$$

$$p(x) \in I \Rightarrow p(x) = k(x) \cdot p_1(x) \quad p_1(a) = 0$$

Zaradi nerazcepnosti je $k(x)$ konstanten
zato $I = (p(x))$

Sledi da je $\forall f(x) \in I$ vodenotnik $p(x)$

iii) $\Rightarrow$ i)

če $p(x)$ ni minimalni polinom $\exists q(x) \in F[x]$
neniščen, $st(q(x)) < st(p(x))$ in $q(a) = 0$

Po predpostavki: $p(x) | q(x)$ *
(stopnje)

Def: K/F aek n, t. bo alg nad F

$p(x)$ naj bo minimalen polinom a-jedn. $\bar{a}$ ce st $(p(\bar{a})) = n$ pravino da je
a algebraicen stopnje n

Zgled:

① K/F alg. elementov stopnje 1 - nicle lin. polinoma
 $x-a \quad a \in F$
to so natanko elementi F

② $\mathbb{Q}(\sqrt{2})/\mathbb{Q}$

$\sqrt{2}$ je nicle $x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$

to je minimalni polinom

$\sqrt{2}$ je algebraicen stopnje 2 nad $\mathbb{Q}$

③ $\mathbb{C}/\mathbb{R}$

i je nicle polinoma $x^2 + 1$

i je algebraicen stopnje 2 nad $\mathbb{R}$

Sleduje: $\forall z \in \mathbb{C}$ je algebraicen nad $\mathbb{R}$

stopnje 1 ali 2

$$\begin{aligned} z \text{ je nicle } & x^2 - (z+\bar{z})x + z\bar{z} \in \mathbb{R}[x] \\ &= (x-z)(x-\bar{z}) \end{aligned}$$

④ $\mathbb{R}/\mathbb{Q}$ $\sqrt{2} + \sqrt{3}$ algebraicen nad $\mathbb{R}$?

$$a = \sqrt{2} + \sqrt{3}$$

$$a^2 = 5 + 2\sqrt{6} \quad / \cdot 10$$

$$a^4 = 49 + 20\sqrt{6} +$$

$$a^4 - 10a^2 + 1 = 0$$

$\sqrt{2} + \sqrt{3}$ je nicle polinoma $x^4 - 10x^2 + 1 \in \mathbb{Q}[x]$

DN: to je minimalni polinom $\sqrt{2} + \sqrt{3}$ nad $\mathbb{Q}$

Končne razširitev polj

K/F naj bo razširitev polj

V K imamo sestevanje

Če elemente iz F imenujemo skalarji;
in elemente K -ja vektorji; imamo
dopolnjeno množenje s skalarjem:

$$F \times K \rightarrow K$$

$$(\alpha, k) \mapsto \alpha k$$

K lahko gledamo kot vektorski prostor nad F

Def: razširitev polj K/F je končna, če
je K končnorazsežen vektorski
prostор nad F

Oznaka:

$$\dim_F K = [K : F] \dots \text{stopnja razširitev}$$

Zadáno:

• $\mathbb{C}/\mathbb{R}$:

Baza $\mathbb{C}$ nad $\mathbb{R}$: $\{1, i\}$

$$[\mathbb{C} : \mathbb{R}] = 2$$

• $[\mathbb{R} : \mathbb{Q}] = \infty$

Recimo $[\mathbb{R} : \mathbb{Q}] < \infty$

$\{r_1, \dots, r_n\}$ baza $\mathbb{R}$ nad $\mathbb{Q}$

$$\forall r \in \mathbb{R} \quad r = \underbrace{g_1 r_1 + \dots + g_n r_n}_{\text{samo stejno nekoncne mnozeste}}$$

samo stejno nekoncne mnozeste

Trditev:

$F \subseteq L \subseteq K$ naj bodo Pdj.

Naj bosta L/F in K/L konan; razširiti; Potem je K/F konan
in velja $[K:F] = [K:L] \cdot [L:F]$

Dokaz: Baza L -ja kot vekt. prost. nad
 $F: \{a_1, \dots, a_m\}$

Baza K -ja kot vekt. pr. nad $L: \{b_1, \dots, b_n\}$

$B = \{a_i b_j; i \in \{1, \dots, m\}, j \in \{1, \dots, n\}\} \cup$
baza K nad F

K lahko razvijemo po $b_1, \dots, b_n$ nad L

$$k = \lambda_1 b_1 + \lambda_2 b_2 + \dots + \lambda_n b_n \quad \lambda_i \in L$$

$\lambda_i \in L \Rightarrow$ lahko razvijemo po a nad F

$$\lambda_i = p_{i1} a_1 + \dots + p_{im} a_m \quad p_{ij} \in F$$

$$k = p_{11} a_1 b_1 + p_{12} a_2 b_1 + \dots + \dots + p_{nm} a_m b_n$$

linearne neodvisnosti:

$$\sum \sum p_{ij} a_j b_i = 0 \quad p_{ij} \in F$$

$$\underbrace{\left(\sum p_{ij} a_j \right)}_{\in L} b_i = 0$$

$$\Rightarrow \sum p_{ij} a_j = 0 \Rightarrow p_{ij} = 0 \quad \forall i, j$$

Def: Razširitev K nad F je algebraična, če je Vsekakor algebraičen nad K
(je razširitev neke polinomske enačbe)
in transcendenčna če ni algebraična

Trditve: Vsaka končna razširitev K/F je algebraična

Dokaz: Recimo da je $a \in K$ n. algebraičen nad F
 $1, a, a^2, \dots$ so linearno neodvisni nad F
* ker je $\dim K/F$ končna

■

Oznaka: K/F $a \in K$

$F[a] = \text{njemanjsi podkolobar } v K, \text{ ko vsebuje}$

$F \text{ in } a = \text{podkolobar } v K \text{ generiran}$

$\hookrightarrow F \text{ in } a$

$$F[a] = \{ p(a) ; p(x) \in F[x] \}$$

$F(a) = \text{podpolje } v K \text{ generirano z } F \text{ in } a$

$$F(a) = \{ x y^{-1} ; x \in F[a], y \in F[a] - \{0\} \}$$

Poddno lahko definiramo

$$F[a_1, \dots, a_n], F(a_1, \dots, a_n)$$

$$F[a_1, \dots, a_n] = F[a_1, \dots, \underline{a_{n-1}}][a_n]$$

Def: Rassiriter k/F je primitive,
če $\exists \alpha \in k$. da je $k = F(\alpha)$

Zgled: $\mathbb{Q}[\sqrt{2}] = \{\alpha + \beta\sqrt{2}; \alpha, \beta \in \mathbb{R}\}$
 $\mathbb{Q}(\sqrt{2})[\alpha + \beta\sqrt{2}; \alpha, \beta \in \mathbb{Q}] = \mathbb{Q}[\sqrt{2}]$
leto je, ker je $\sqrt{2}$ algebričen

Izrek: Nej bo K/F razširitev polj
in nej bo $a \in K$ algebričen nad F
stopnje n . Potem je $F(a) = F[\underline{a}]$
in velja $[F(a) : F] = n$

Dokaz:

Nej bo $p(x) \in F[x]$ minimalni polinom
 a -ja $\deg(p(x)) = n$

Dovolj je pokazati da je vsak nenihčen
element $v \in F[\underline{a}]$ obrnjiv

$$f(a) \neq 0 \quad f(x) \in F[x]$$

Zaradi minimalnosti $p(x)$ sledi da
sta $f(x)$ in $p(x)$ tudi polinoma

Zato obstajata polinoma $r(x)$ in $s(x)$
 $\in F[x]$ da

$$f(x)r(x) + p(x)s(x) = 1$$

(iz razširjenega euklidovega algoritma)

Izračunamo $v a$:

$$f(a) \cdot r(a) = 1$$

$r(a)$ je inverz $f(a)$ -ja

Sed drug del:

$$F(a) = \{ f(a) : f \in F[x] \}$$

$$p(a) = a$$

$$p(x) = x^n + a_{n-1}x^{n-1} + \dots + a_1x + a_0$$

a^n je linearne kombinacije $1, a, a^2, \dots, a^{n-1}$
 $m \geq n \Rightarrow a^m$ tudi lin kombinacija $1, a, \dots, a^{n-1}$
 $1, a, a^2, \dots, a^{n-1}$ je ogrodje $F(a)$ nad F

Zaradi minimalnosti $p(x)$ so

$1, a, \dots, a^{n-1}$ lin. neodvisni

Torej $\dim_F F(a) = n$

Posledica:

Če K/F in $a_1, \dots, a_n \in K$ naj bodo
algebraični nad F . Potem velja
 $F(a_1, \dots, a_n) = F[a_1, \dots, a_n]$ in velja

$$[F(a_1, \dots, a_n) : F] < \infty$$

Zgledi:

1) $\mathbb{Q}(\sqrt[n]{p}) \quad p \in \mathbb{P}$

Polinom je racionalni; koeficienti
ki umnoži $\sqrt[n]{p}$: $x^n - p$

Po Eisensteinovem kriteriju je ta polinom
nerezcepni nad $\mathbb{Q}$, zato je minimálni
polinom $\sqrt[n]{p}$ nad $\mathbb{Q}$
zato je sto p nje te razširitev = n

2) K/F aek

eval: $F[x] \rightarrow F[a]$

$$f(x) \mapsto f(a)$$

je surjektivna $\Rightarrow$ je epimorfizem kolobarjev

kerival = ?

- Če je a transcendenten nad $F \Rightarrow \text{keraval} = \{0\}$
a n: n-de način na njenega minimálneho polinoma

če je a transcendenten: $F[x] \cong F[a]$

- Če je a algebraičen nad $F \Rightarrow$
Naj bo $p(x) \in F[x]$ naj bo njegov minimálni
polinom: $p(a) = 0$

če je $f(x) \in \text{keraval} \Leftrightarrow f(a) = 0 \Leftrightarrow$

$$p(x) | f(x)$$

keraval = rečenstvo $p(x) = (p(x))$

$$\text{To je alg } \Rightarrow \frac{F[\lambda]}{(p(x))} \cong F[a] = F(\lambda)$$

Izrek: Maj bo K/F razširitev

$$L = \{a \in K; a \text{ je algebraičen nad } F\}$$

Potem je L podpolje v K

Dokaz: $a, b \in L$; a, b sta algebraična nad F
 $F(a, b)$ je pa posledica končne razširitev F

Po izrekru (enem voz) je $F(a, b)/F$ algebraična
razširitev, torej $\frac{F(a, b)}{F} \subseteq L$

Med drugim $a \cdot b \in L$, $a^{-1} \in L$

$$\hat{c} \in a \neq 0$$

Obrat ne velja (obstaje algebraične
rešitev ki niso končne)

Primer: algebraična razširitev $\mathbb{Q}$ je, ki niso
končne.

$\mathbb{C}/\mathbb{Q}$

$$L = \left\{ \alpha \in A ; \exists p \in \mathbb{Q}[X], p(\alpha) = 0 \right\}$$

L je podpolje v $\mathbb{C}$

$L/\mathbb{Q}$ je algebraična razširitev

$$\underline{[L : \mathbb{Q}]} = \infty$$

Raziamo da bi bilo končna $[L : \mathbb{Q}] = m$

$$\sqrt[n]{2} \in L$$

$$\mathbb{Q}(\sqrt[n]{2}) \subseteq L \quad \forall n$$

$$\left[\mathbb{Q}(\sqrt[n]{2}) : \mathbb{Q} \right] \Big| \left[L : \mathbb{Q} \right] = m$$

$\frac{n}{n}$

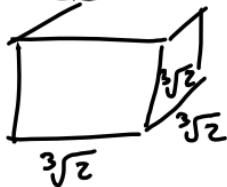
m mora biti deljiv z vsakim naravnim
stevilom

Konstrukcije z ravnilom in šestilom

z ravnilom in šestilom naredi

kocke z 2x večjim volumenom

Podvojite kocke

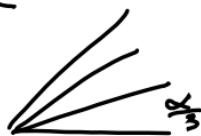
kvadratura kroga:

$$\textcircled{1} \rightarrow \frac{P}{\sqrt{\pi}}$$

A1: lahko naredim kvadrat

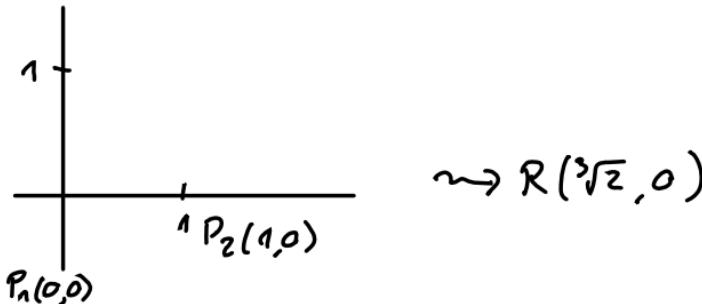
2: isto plazimo

trisekcija kot

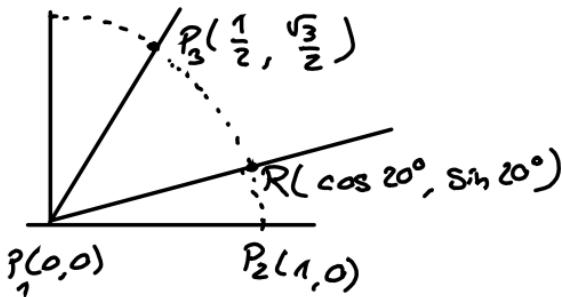

Formulacija problema

Motivacija

Trisekcija 60°

$P_1, P_2, \dots, P_n \in \mathbb{R}^2$

Konstrukcije:

- 2 reuniom:

'cez sve tocke potcogneno premico'

- 3 sečilom:

nove tocke: presecica

Postopek

$$q = \{P_1, \dots, P_n\}$$

konstruiramo novo točku A ne smješ od
teh trih mjestih

$$P \leftarrow P \cup \{A\}$$

Ponovno postopek

izrek: P naj bo množica točk v $\mathbb{R} \times \mathbb{R}$

Recimo da je F podpolje v $\mathbb{R}$

da $P \subseteq F \times F$

Recimo da je A(a,b) konstruktibilna s pomočjo točk iz P

Potem sta ta dva elementa a, b algebraična nad F, s to pomejno razširitev, ki sta potenci števila 2

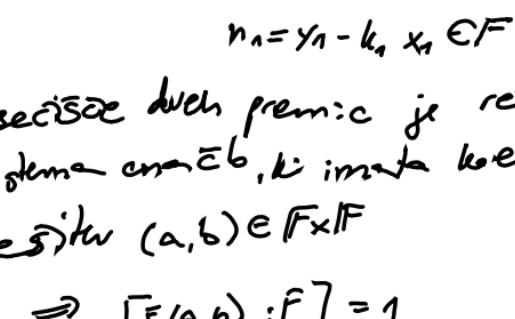
Dokaz: Naj bo najprej A(a,b) prva točka v tej konstrukciji:

Trdimo: $[F(a,b) : F] \in \{1, 2\}$

(če je dvojik, ker potem se stopnja mn = 2ⁿ)
uprej $[F(c,d) : F(a,b)] \in \{1, 2\} \Rightarrow c \in \{1, 2, 4\}$

A(a,b) smo dobili na enega dveh načinov

1) presecisce dveh premic

1. premica: $x = a_1$ ali $y = k_1 x + n_1$

2. premica: $x = a_2$ ali $y = k_2 x + n_2$

$$a_1, a_2 \in F \quad k_1 = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} \in F$$

$$n_1 = y_1 - k_1 x_1 \in F$$

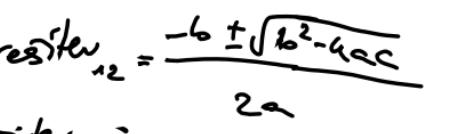
Presecisce dveh premic je resitev linearnega sistema enačb, ki imata koef. v F

Resitev $(a, b) \in F \times F$

$$\Rightarrow [F(a,b) : F] = 1$$

2) presecisce premice in kvadratne

premica: $x = a_1$ ali $y = k_1 x + n_1$ in $k_1, n_1 \in F$
kvadratni:

$$(x - x_1)^2 + (y - y_1)^2 = (x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2$$

$$x^2 + y^2 + \alpha x + \beta y + \gamma = 0 \quad \alpha, \beta, \gamma \in F$$

če je premica $x = a_1$ dobimo

enako rez

s koef. v F

če je premica $y = k_1 x + n_1$

dobimo kvadrant enako za x

s koef. v F

$$\text{resitev } x_2 = \frac{-\alpha \pm \sqrt{\alpha^2 - 4\beta\gamma}}{2\beta}$$

Resitev je v F, ki mu dedimo

ta koencete $(\sqrt{\alpha^2 - 4\beta\gamma})$

$\Rightarrow$ zato $[F(a,b) : F] = 2$ ali 1 če koencete ne v F

3) 2 kvadratni:

-isto kot 2) ker

= presecisce kvadratni in premice

Ponavljamo postopek

$$P \subseteq F \times F$$

A(a,b) konstruiramo $[F(a,b) : F] \in \{1, 2\}$

$$P \leftarrow P \cup \{A\}, F \leftarrow F(a,b)$$

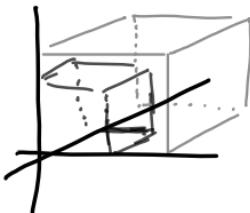
$$B(c,d) [F(a,b)(c,d) : F(a,b)] \in \{1, 2\}$$

$$[F(a,b)(c,d) : F] =$$

$$[F(a,b)(c,d) : F(a,b)] \cdot [F(a,b) : F] \in \{1, 2, 4\}$$

Posledica:

Kocke ne moremo podvajati z ravnilom in sečilom

$$P(0,0), P(1,0) \rightsquigarrow P_3(\sqrt[3]{2}, 0)$$

$$P_1, P_2 \in \mathbb{Q} \times \mathbb{Q}$$

$$[\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}); \mathbb{Q}] = 3 \neq 2^n$$

Posledica: kvadratura kroga n: mogoča je ravnilom in sečilom

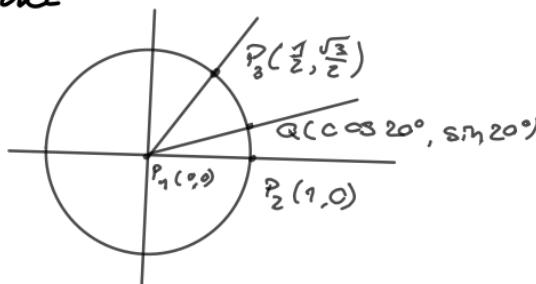
$$P(0,0), P(1,0) \rightsquigarrow P_3(\sqrt{\pi}, 0)$$

$$[\mathbb{Q}(\sqrt{\pi}); \mathbb{Q}] = \infty$$

π je transcendentna.

Pozledice: kote 60° se ne more razdeliti na tri enake dele = ravn. insct.

Dokz

$$\{P_1, P_2, P_3\} \subseteq \mathbb{Q}(\sqrt{3}) \times \mathbb{Q}(\sqrt{3})$$

če se Q da konstruirati potem
 $[\mathbb{Q}(\sqrt{3}), \cos 20^\circ] : \mathbb{Q}(\sqrt{3})] = 2^k$

$$\cos 3\varphi = 4\cos^3\varphi - 3\cos\varphi \quad \varphi = 20^\circ$$

$$\frac{1}{2} = 4a^3 - 3a \quad \cos 20^\circ = a$$

$$8a^3 - 6a - 1 = 0$$

$$a \text{ je nicle polinom } p(x) = 8x^3 - 6x - 1$$

Treimo de je pol. nerazcegen nad $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$

Recimo de je razcegen nad $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$.

Ker je stopnje 3 mora imeti neko nicle v $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$
 $\alpha + \beta\sqrt{3}$ je nicle tege polinoma $\alpha, \beta \in \mathbb{Q}$

$$\text{Tr: h: } (2x)^3 - 3 \cdot 2x - 1 = 0$$

BZS: $\alpha + \beta\sqrt{3}$ je nicle polinome $y^3 - 3y - 1 = 0$

$$(\alpha + \beta\sqrt{3})^3 - 3(\alpha + \beta\sqrt{3}) - 1 = 0$$

$$\alpha^3 + 3\alpha^2\beta\sqrt{3} + 3\alpha\beta^2 + 3\beta^3\sqrt{3} - 3\alpha - 3\beta\sqrt{3} - 1 = 0$$

$$\alpha^3 + 3\alpha\beta^2 - 3\alpha - 1 + \sqrt{3}(3\alpha\beta^2 + 3\beta^3 - 3\beta) = 0$$

$$\text{Dob. mo } \alpha^3 + 3\alpha\beta^2 - 3\alpha - 1 = 0 \quad \text{in}$$

$$\beta(3\alpha^2 + 3\beta^2 - 3) = 0$$

$$1) \beta = 0 \Rightarrow \alpha^3 - 3\alpha - 1 = 0 \text{ nime racional!}$$

$$2) \alpha^2 + \beta^2 = 1 \Rightarrow \text{vstavimo v prvo enacbo} \quad \text{nichel}$$

in dobimo enacebo 3 stopnje brez racional. res.

Sluč: pol. je res razcegen nad $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$

$$\text{Torej je } [\mathbb{Q}(\sqrt{3}, \cos 20^\circ) : \mathbb{Q}(\sqrt{3})] = 3$$

Razpadne polje polinomov

Motivacija: $x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$ nima nihel v $\mathbb{Q}$
če gledamo $x^2 - 2 \in \mathbb{R}[x]$ ga lahko
razpolimo na linearne faktorje

Složno: $f(x) \in F[x]$, naj obstaja neka razširitev
 K/F , da ima $f(x)$ neko nihel $a \in K$
lahko gledamo kot polinom v $K[x]$:
$$f(x) = (x - a) \cdot f_1(x) \quad ; \quad f_1(x) \in K[x]$$

Ocitno: K/F , $f(x) \in F[x]$, st $f(x) = n \Rightarrow$
K vsebuje korejance n nihel f(x)

Treba: Napiši bo $f(x) \in F[x]$ nekonst. polinom.

Potem obstaja k/F , ki vsebuje vsaj eno nico polinoma $f(x)$.

Dokaz:

Napiši bo $p(x)$ nerazcegan $\in F[x]$ polinom, ki deli $f(x)$; stopnja $p(x) > 1$ BSZS

$$K = F[x]/(p(x))$$

K je polje

$g(x) + (p(x)) \in F[x]/(p(x))$ neničeln element

$g(x) \notin (p(x))$. Ker je $p(x)$ nerazcegan, je največji skupni delitelj $g(x)$ in $p(x)$ enak 1

$$a(x), b(x) \in F[x]$$

$$g(x) \cdot a(x) + p(x) \cdot b(x) = 1$$

$$(g(x) + (p(x))) (a(x) + (p(x))) = g(x) \cdot a(x) + (p(x))$$
$$= 1 + (p(x))$$

$g(x) + (p(x))$ je obrnljiv

k vsebuje F, ker

$$F \rightarrow F[x]/(p(x))$$

$$\alpha \mapsto \alpha + (p(x)) \quad \text{je monomorfizem}$$

$f(x) \in F[x]$ lahko zredimo kot polinom v $K[x]$

$$f(x) = \sum a_k x^k \rightsquigarrow \sum (a_k + (p(x))) \cdot x^k$$

Kater: element k je nica tega polinoma

$$x + (p(x)) \in K$$

$$f(x + (p(x))) = \sum (a_k + (p(x))) (x^k + (p(x))) =$$

$$= \sum a_k x^k + (p(x)) = f(x) + (p(x)) = (p(x))$$

Postledica: $f(x) \in F[x] \Rightarrow \exists$ polje $K \geq F$, da

$$f(x) = c(x-a_1)(x-a_2) \dots (x-a_n)$$

$$a_i \in K \subset F$$

Def: $f(x) \in F[x]$ razpade nad poljem K , če
ga lahko v $K[x]$ lahko razstavimo
ne-linearne faktorje

Def: za $f(x) \in F[x]$ je polje K razpadno
polje, če $f(x)$ razpade nad K in ne
razpade nad nobenim manjšim poljem
v K

Opomba: Razpadno polje polinoma vedno
obstaja

Po postledici $\exists K$ ki vsakega več nih $a_1, \dots, a_n$
polinoma $f(x) \in F[x]$

Razpadno polje je polje $F(a_1, \dots, a_n)$

Koliko je razpadnih polj

$$x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$$

$\mathbb{Q}(\sqrt{2})$ je razpadno polje

$$\frac{\mathbb{Q}[x]}{(x^2 - 2)} \cong \mathbb{Q}(\sqrt{2})$$

Vsa razpadna polja so med sabo izomorfna

Opoomba: Razpadno polje podimoma $\in F[x]$ je končne razširitev polja F

Oznaka: Nej boste F, F' polji;
 $\varphi: F \rightarrow F'$ homomorfizem

$$\text{f(x)} \in F[x]: f(x) = \sum_{k=0}^n a_k x^k \quad a_k \in F$$

$$F_p[x] = \sum_{k=0}^n \varphi(a_k) x^k \in F'[x]$$

Lema: polinom $F[x]$ ne razcepil polinom

$a \in K$ nej bo nicle $p(x)$

$f: F \rightarrow F'$ nej bo izomorfizem polj

Polinom $p_p(x) \in F[x]$ nej ima neko nicle $a' \in K'$

Potem obstaja nekakšen izomorfizem

$\tilde{\Phi}: F(a) \rightarrow F'(a')$ da

$$\tilde{\Phi}_F = f \quad \text{in} \quad \tilde{\Phi}(a) = a'$$

Ostali so linearne kombinacije teh dveh

Dokaz: $p(x)$ je minimalni polinom a -ja

Ker je f izomorfizem je $p_p(x)$ minimalni polinom a'

$$\begin{array}{ccc} F[x]/(p(x)) & \xrightarrow{\tilde{\epsilon}} & F(a) & \epsilon: F[x] \rightarrow F(a) \\ \downarrow \pi & \cong & \downarrow \tilde{\Phi} & \text{evalvacija homomorfizem} \\ F[x]/p(x) & \xrightarrow{\tilde{\epsilon}} & F'(a') & \end{array}$$

Določimo $\Pi: F[x]/(p(x)) \rightarrow F'[x]/(p'(x))$

$$p(x) + (p(x)) \mapsto p'(x) + (p'(x))$$

DN: Π je izomorfizem polj

$$\tilde{\Phi} = \tilde{\epsilon} \circ \Pi \circ \tilde{\epsilon}^{-1}$$

Endovzrost:

$$\tilde{\Phi}(\sum \lambda_n a^n) = \sum \tilde{\Phi}(\lambda_n) \tilde{\Phi}(a^n) = \sum f(\lambda_n) a'^n$$

Recimo da imamo tudi izomorfizem $\tilde{\Phi}$

$$\tilde{\Phi}(\sum \lambda_n a^n) = \sum \tilde{\Phi}(\lambda_n) \tilde{\Phi}(a^n) = \sum f(\lambda_n) a'^n$$

Izrek: F, F' nej bošta polji:

$\varphi: F \xrightarrow{\cong} F'$ posoj bo nekonstanten polinom
 $v F(x)$ k nej bo razpredno polje $f(x)$
 k' nej bo razpredno polje polinoma
 $f_p(x) \in F'(x)$. Potem obstaja izomorfizem
 $\tilde{\Phi}: k \rightarrow k'$

Pošljedica: Če je $f(x) \in F[x]$ nekonstanten polinom sta poljubni razpredni polji:
polinoma $f(x)$ izognati:

Dokazi: Uporabimo izrek za $F' = F$ $\varphi = \text{id}_F$

Dokaz:

Indukcija po $n = [k:F]$

$$n=1: K=F \xrightarrow{f:x} K'=F'$$

$n>1$: $f(x)$ ne razpredne linijalne je nad F

Naj bo $p(x) \in F[x]$ nerazognen polinom ki deli $f(x)$; $\text{st}(p(x)) > 1$

K vsebuje neko nico a polinoma $r(x)$, ker je razceg polja $r(x)$

Poddana k' vsebuje nico a' polinoma

$$p_{r'}(x) \in F'(x)$$

Po temi obstaja razstanka en izomorfizem

$$\tilde{\Phi}: F(a) \rightarrow F'(a')$$

$$\tilde{\Phi}/_F = \varphi$$

$$\tilde{\Phi}(a) = a'$$

K je razpredno polje $f(x)$ tudi nad $F(a)$
poddana je x' razceg polje nad $f_p(x)$ nad $F'(a')$

$$[K:F(a)] = [k:F] : [F(a):F] = \frac{n}{\text{st}(p(x))} < n$$

$\nwarrow$
 a minimum
polinoma $p(x)$

Po ind. pred. obstaja izomorfizem

$$\tilde{\Phi}^*: k \rightarrow k'$$

$$\tilde{\Phi}_{/F(a)}^* = \tilde{\Phi}$$

$$\tilde{\Phi}_{/F}^* = \tilde{\Phi}/_F = \varphi$$

Normalne razširjive polj

Def: Naj bo K/F razširitev polj;

Pravimo da je ta razširitev normalna, če
za vsek nerezogen podpolinum $p(x) \in F[x]$
velja ena od možnosti:

- 1) $p(x)$ ima vse nicle v K
- 2) $p(x)$ nima nobene nicle v K

Izrek: Naj bo K/F končna razširitev.

K/F je normalna razširitev $\Leftrightarrow$

$\Leftrightarrow K$ je razpredno polje nekega podistema iz $F[x]$

Dokaz:

$\Rightarrow K/F$ naj bo normalna, $K = F(a_1, \dots, a_n)$

Naj bo $p_i(x)$ minimalni podistem za:

Po definiciji normalnosti K vsebuje vse nicle polinoma $p_i(x)$

$$f(x) := p_1(x)p_2(x) \dots p_n(x)$$

Naj bo L razpredno polje $f(x)$

$$\underline{K} = L$$

$$a_1, \dots, a_n \text{ so nicle } f(x) \Rightarrow$$

$$a_1, \dots, a_n \in L \Rightarrow F(a_1, \dots, a_n) \subseteq L \Rightarrow K \subseteq L$$

$$L \subseteq K$$

ker K vsebuje vse nicle $f(x)$, L pa je najmanjši tak, ki vsebuje vse nicle $f(x)$
po definiciji: $L \subseteq K$

$\Leftarrow K$ naj bo razpredno polje $f(x) \in F[x]$

Izberemo poljuben nerazcepren polinom $p(x) \in F[x]$.

Naj bo a nica polinoma $p(x)$, ki je tudi v K . Naj bo b poljubna druga nica polinoma $p(x)$

$$\underline{b} \in K$$

$p(x)$ je minimalni podistem za a in b

Identično prešlikava $F \rightarrow F$ lahko

razširimo do izomorfizma $\bar{\Phi}: F(a) \xrightarrow{\cong} F(b)$

$$\underline{\Phi}/_F = id \quad \bar{\Phi}$$

$$\bar{\Phi}(a) = b$$

K razp. polje $f(x)$

$p(x)$ nerazcepren $\Leftrightarrow a \in K$ nica b poljubna nica $p(x)$

Razpredno polje polinoma $f(x)$ nad

$$F(a) : F(a; a_1, \dots, a_n) = K$$

$$\overbrace{K}^n$$

$$\text{n nad } F(b) : F(b, a_1, \dots, a_n) = K'$$

Po izreku obstaja

$$\bar{\Phi}^*: K \rightarrow K'$$

$$\underline{\Phi}^*/_{F(a)} = \bar{\Phi}$$

$$\bar{\Phi}^*(a) = b$$

$$a \in K = F(a_1, \dots, a_n)$$

$$a = \text{"polinam" v } a_1, \dots, a_n$$

$$b = \bar{\Phi}^*(a) \Rightarrow b \text{ je polinam v } \underbrace{a_1, \dots, a_n}_{\text{ker } \bar{\Phi}}$$

$$\text{torej } b \in F(a_1, \dots, a_n) = K$$

Zgled:

① $\mathbb{Q}(\sqrt{2})/\mathbb{Q}$ je normalna, ker jo

$\mathbb{Q}$ razpadno polje $x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$

② $\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2})/\mathbb{Q}$ n: normalna, ker

$\sqrt[3]{2}$ je rdeča $x^3 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$ nerazcepna

Toda $\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2})$ ne vsebuje vseh rdečih
 $x^3 - 2$

③ p prasterivilo, $\epsilon = e^{\frac{2\pi i}{p}}$ (primitivni p-ti
keren enote)

$\mathbb{Q}(\epsilon)/\mathbb{Q}$ je normalna, ker

$\mathbb{Q}(\epsilon)$ razpadno polje $x^p - 1$

↳ rdeča tega polinoma

s o $\epsilon, \epsilon^2, \dots, \epsilon^{p-1}, 1$

vse rdeči zivip v $\mathbb{Q}(\epsilon)$